
Armoede en deprivatie bij Belgische kinderen

Een vergelijking van de risicofactoren
in de drie gewesten en de buurlanden

Armoede en deprivatie bij Belgische kinderen

Een vergelijking van de risicofactoren
in de drie gewesten en de buurlanden

COLOFON

TITEL

Armoede en deprivatie bij Belgische kinderen

Een vergelijking van de risicofactoren in de drie gewesten en de buurlanden

Cette publication est également disponible en français sous le titre:

La pauvreté et la déprivation des enfants en Belgique

Comparaison des facteurs de risque dans les trois Régions et les pays voisins

Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting

Brederodestraat 21

1000 Brussel

AUTEURS

Anne-Catherine Guio (LISER - Luxembourg Institute of Socio-Economic Research)

Frank Vandenbroucke (Universiteit van Amsterdam)

Netwerk voor de analyse EU-SILC (Net-SILC3)

COÖRDINATIE VOOR DE KONING BOUDEWIJNSTICHTING

Françoise Pissart, directeur

Anne-Françoise Genel, senior projectcoördinator

Saida Sakali, senior projectcoördinator

Nathalie Troupée, project- en kennismanager

Ann Vasseur, programme management

GRAFISCH CONCEPT

Salutpublic

VORMGEVING

TiltFactory

PRINT ON DEMAND

Manufast-ABP vzw, een bedrijf voor aangepaste arbeid

Deze uitgave kan gratis worden gedownload van onze website www.kbs-frb.be

Een afdruk van deze elektronische uitgave kan (gratis) besteld worden via www.kbs-frb.be

WETTELIJK DEPOT

D2893/2018/38

BESTELNUMMER

3616

December 2018

Met de steun van de Nationale Loterij

INHOUDSTAFEL

Colofon	4
Inhoudstafel.....	5
Voorwoord.....	7
Samenvatting.....	9
Synthèse.....	13
1. Inleiding	17
2. Algemeen overzicht van deprivatie bij kinderen in België en de Belgische gewesten, vergeleken met de EU-landen.....	18
3. Factoren die leiden tot deprivatie bij kinderen in de EU-landen.....	27
3.1 Theoretisch kader	27
3.2 Empirische resultaten	30
4. Deprivatie bij kinderen in de belgische gewesten: een verklaringsmodel ..	31
5. Overwegingen en aanbevelingen voor het beleid	37
Referenties:	49
Bijlage 1: lijst met de afkortingen van landennamen.....	51

VOORWOORD

Zou er nog iemand zijn die niet op de hoogte is van de ontstellende cijfers over kinderarmoede in onze tijd? Al bijna een decennium worden de gegevens daarover geregeld onder de aandacht gebracht van beleidsmakers en van het grote publiek. Het risico bestaat dat, door te blijven hameren op steeds weer dezelfde percentages – 40%, 25% en 15% in respectievelijk Brussel, Wallonië en Vlaanderen –, de collectieve verontwaardiging verslapt en dat er zelfs politieke berusting volgt. Dat dat uitdaging groot is, spreekt voor zich: het gaat om onze kinderen en dus om de toekomst van onze samenleving als geheel. Hun preciaire levensomstandigheden verhinderen dat deze kinderen zich harmonieus kunnen ontwikkelen. De effecten van hun slechte start in het leven dreigen ook op zeer lange termijn voelbaar te blijven. Daartegenover staat dat het verbeteren van de leefomstandigheden van deze kinderen en investeren in maatregelen die hun ontwikkeling al op zeer jonge leeftijd ten goede komen, ook betekent dat je komaf maakt met het fatalisme van statistische voorspellingen die zeggen dat een arm kind ook alle kans heeft om een arme volwassene te worden. Dat is de reden waarom de Koning Boudewijnstichting aandringt op de noodzaak van een ambitieus beleid voor kinderen in armoede en hun gezinnen.

Berusting is inderdaad geen optie. We moeten onophoudelijk blijven zoeken naar nieuwe manieren om de actoren te mobiliseren. Met andere ogen kijken naar de statistieken over kinderarmoede is daar één van. Dat heeft de Koning Boudewijnstichting ertoe aangezet om deze studie te publiceren.

De twee auteurs, Frank Vandenbroucke (hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam) en Anne-Catherine Guio (Luxembourg Institute of Socio-Economic Research, LISER) analyseerden met de steun van het netwerk NET-SILC3 voor diverse Europese landen de factoren die leiden tot deprivatie bij kinderen. De onderzoekers ondernamen een poging om de verschillen te begrijpen tussen België en zijn buurlanden, maar ook tussen Vlaanderen, Wallonië en Brussel. Zij hebben hun analyse aangeboden aan de Koning Boudewijnstichting, in de hoop dat de Stichting die op de efficiëntst mogelijke wijze zou verspreiden. De indicatoren analyseren die leiden tot deprivatie bij kinderen en de situatie in de drie gewesten en in de buurlanden met elkaar vergelijken levert geen beeld op dat opwekkender is dan de percentages die we hierboven vermeldden. Toch hopen we dat de studie mobiliserend mag werken, om twee redenen: hier stapt men af van het abstracte concept ‘armoede(risico)drempel’ en kiest men voor een benadering die beter aansluit bij de leefwereld van kinderen; de indicatoren van deprivatie bevatten de kiemen om tot actie over te gaan, omdat ze rechtstreeks de hefboven aangeven die men in beweging moet zetten.

Vertrekken van de leefwereld van kinderen legt een falen bloot dat onze samenleving onwaardig is. Zo genieten in Brussel al te veel kinderen niet van vakantie (33%), geregeld vrijetijdsactiviteiten (19,8%), wat nieuwe kleren (15,7%), boeken (10%), internet (10%) enz. In Wallonië ligt het aandeel gedepriveerde kinderen op het niveau van Kroatië, Malta, Polen en het Verenigd Koninkrijk. Zelfs in Vlaanderen, waar het percentage gedepriveerde kinderen tot de laagste van Europa behoort, wordt 41% van de kinderen die leven in een gezin waar niet wordt gewerkt als gedepriveerd beschouwd.

De onderzoekers wilden hun bijdrage niet beperken tot een nauwgezette analyse van de cijfergegevens. Zij hebben aan de Stichting een rapport overhandigd met ook aanbevelingen. Daarin werden de nuances en bijkomende elementen geïntegreerd die werden aangereikt door de leden van een comité dat bestond uit specialisten uit het veld. De samenvatting daarvan die aan de Koning Boudewijnstichting werd bezorgd en die het laatste deel van het rapport vormt, laat zien dat geen enkele actor of beleidsniveau dit in z'n eentje kan aanpakken. De situatie van arme kinderen zal pas significant verbeteren door de combinatie van een sociaal en fiscaal beleid en van beleid op het vlak van: de jongste kinderen, onderwijs en het buitenschoolse, huisvesting, opleiding en werk. Met andere woorden: in een groot aantal bevoegdheidsdomeinen is een ambitieuze politieke visie nodig, ondersteund door alle overheden en in coördinatie met het lokale niveau.

Als we willen dat een samenleving bereid is te investeren in een écht beleid dat strijdt tegen kinderarmoede, dan moet die samenleving gesensibiliseerd worden voor de problematiek en haar niet zozeer opvatten als een gevolg van individuele keuzes, maar als het resultaat van welbepaalde maatschappelijke processen en uitsluitingsmechanismen. Deze investering zal op termijn bijzonder 'rendabel' zijn, niet alleen voor de kansarme kinderen zelf, maar ook voor de samenleving als geheel.

De Stichting hecht eraan Anne-Catherine Guio en Frank Vandenbroucke te danken voor dit opmerkelijke wetenschappelijk werk, alsook de leden van het comité voor hun bijdrage aan de aanbevelingen. Het resultaat is dit rapport, dat de Stichting zal voorleggen aan de diverse geledingen van de Belgische samenleving.

Koning Boudewijnstichting

De Koning Boudewijnstichting dankt volgende personen voor hun advies en suggesties.

- Séverine Acerbis, Badje
- Antoine Borighem, ONE - Direction Etudes et Stratégies
- Nathalie De Bleckere, Vlaamse Overheid - Departement Onderwijs en Vorming, Strategische Beleidsondersteuning
- Valérie Desomer, Fédération des CPAS wallons - Union des Villes et Communes de Wallonie - Direction organisationnelle, opérationnelle et politique
- David de Vaal, Netwerk tegen armoede
- François Ghesquière, Direction Recherche et Évaluation - IWEPS
- Anne Giacomelli, Fédération de l'Enseignement Supérieur Catholique - FédESuC
- Kathy Jacobs, Kind & Gezin, Afdeling Preventieve Gezinsondersteuning
- Anne-Françoise Janssen, Réseau wallon de lutte contre la pauvreté
- Fanny Laurent, Le Forum-Bruxelles contre les inégalités
- Sarah Luyten, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad
- Christiane Malcorps, Solvay
- Isabelle Martijn, POD Maatschappelijke integratie
- Florence Pirard, ULg - Faculté de Psychologie et des Sciences de l'Éducation, Département d'éducation et formation
- Tine Rommens, Kind & Gezin

SAMENVATTING

Cijfers over financiële armoede zijn gebaseerd op relatieve metingen en hangen af van het inkomensniveau in elk land. Mensen van wie het inkomen lager is dan 60% van het nationale mediaan inkomen worden als ‘arm’ beschouwd. De auteurs van dit rapport hebben een andere indicator gebruikt om de meer ‘absolute’ verschillen tussen landen te kunnen bestuderen: deprivatie bij kinderen. Die meet de dagelijkse problemen van kinderen. Hij is niet gebaseerd op een financieel concept, maar gaat uit van de toegang tot eenzelfde lijst van 17 items die men beschouwt als noodzakelijk voor elk kind dat in Europa leeft: eet het kind elke dag fruit en groenten? Nodigt het kind soms vriendjes uit thuis? Kan het kind deelnemen aan schooluitstapjes en -feestjes? Leeft het in een behoorlijk verwarmde woning? Gaat het jaarlijks minstens een week met vakantie?... Men gaat ervan uit dat een kind gedepriveerd is als het gezin van het kind zich drie of meer van deze 17 items niet kan veroorloven. Hoe hoger het aantal items waar het kind niet over beschikt, hoe ernstiger de deprivatie.

De voorliggende studie gebruikt deze nieuwe indicator, die in maart 2018 op Europees niveau is goedgekeurd, om een vergelijking te maken tussen deprivatie van kinderen in België (als geheel en in elk gewest) en in andere Europese landen. Ze geeft aan dat er in België ongeveer 15% gedepriveerde kinderen leven. Dat percentage is vergelijkbaar met Frankrijk, maar ligt hoger dan in de andere buurlanden. Als de drempel hoger wordt gelegd, merkt men dat de kloof met de naburige landen ook groter wordt. In België beschikt 12% van de kinderen niet over minstens vier items, terwijl dat percentage in Nederland, Duitsland en Frankrijk tussen 7% en 9% ligt, en het in Luxemburg slechts 2% bedraagt.

Achter dit Belgische gemiddelde gaan grote verschillen tussen de gewesten schuil. Zo bedraagt in Brussel het aantal kinderen dat minstens drie items mist 29%, in Wallonië 22% en in Vlaanderen 8%. In het Europese klassement bevindt Vlaanderen zich in de groep van de best presterende landen en neemt het Brussels Gewest een extreme positie in, met een zeer hoog percentage ernstige vormen van deprivatie bij kinderen. Wallonië bevindt zich in een middengroep, met landen als Kroatië, Malta, Polen en het Verenigd Koninkrijk. Maar ook hier is het aantal ernstig gedepriveerde kinderen erg groot.

De studie analyseert ook de risicofactoren voor deprivatie bij kinderen. Die hebben hoofdzakelijk te maken met de middelen van het gezin (het beschikbare inkomen, maar ook werk, opleiding, schuldenlast enz.), met de noden (kosten voor huisvesting, gezondheid enz.) en met de gezinssamenstelling (leven in een eenoudergezin heeft impact, zowel op de middelen als op de kosten). De impact van deze variabelen verschilt sterk van land tot land. In de rijkste landen is de relatieve impact van de variabelen die verbonden zijn met de noden/kosten van een gezin het grootst, terwijl de impact van de middelen van het gezin over het algemeen groter is in de minst ontwikkelde landen. Er zijn dus niet alleen verschillen inzake de sociaal-economische samenstelling van de populatie in de landen van Europa, zoals een uiteenlopend percentage gezinnen waar niemand werkt: elke variabele, zoals niet werken, heeft ook een andere impact op het deprivatierisico.

De resultaten laten tevens zien dat, als men rekening houdt met de individuele verschillen (bv. het gezinsinkomen), ook het algemene welvaartspeil van een land impact blijft hebben. Dit betekent dat kwetsbare groepen met vergelijkbare kenmerken beter zijn beschermd in de rijkste landen dan in de armste. De nationale rijkdom kan worden geïnterpreteerd als een *proxy* van bepaalde variabelen die in het model niet rechtstreeks zijn gemeten, zoals de rijkdom en het patrimonium van gezinnen, de hulp in natura die gezinnen elkaar bieden, de kwaliteit en financiële toegankelijkheid van onderwijssystemen, kinderopvang, gezondheidszorg en openbaar vervoer enz. Zij hebben allemaal een impact, ofwel op de reële middelen van gezinnen ofwel op de kosten waarmee zij worden geconfronteerd.

De analyse voor België geeft zowel gelijkenissen als verschillen aan tussen de gewesten. Het gezinsinkomen is de belangrijkste determinant van deprivatie bij kinderen, in alle gewesten. Maar de impact is significant hoger in Vlaanderen: elke bijkomende euro beschermt gezinnen in Vlaanderen beter tegen deprivatie. Andere factoren die het risico op deprivatie bij kinderen verhogen zijn: leven in een gezin waar (nagenoeg) niet wordt gewerkt, in een eenoudergezin, in een gezin dat zijn woonst huurt, dat te kampen heeft met een zware schuldenlast of waarvan leden chronische gezondheidsproblemen hebben. Deprivatie wordt ook beïnvloed door het opleidingsniveau van de ouders, vooral in Wallonië en Brussel, vermoedelijk omdat de werkloosheid er groter is en omdat laaggekwalificeerde mensen in deze twee gewesten nog meer risico lopen op periodes van werkloosheid.

In deze Europese vergelijking wordt België gekenmerkt door een groot aandeel gedepriveerde kinderen die leven in een gezin zonder werk. Deze vaststelling is het resultaat van twee factoren: aan de ene kant een hoog percentage kinderen die leven in gezinnen zonder werk, vooral in Wallonië en Brussel, aan de andere kant een hoog deprivatierisico voor deze kinderen in alle Belgische gewesten. De auteurs schrijven dit toe aan het feit dat meeste sociale minimumtransfers (zoals de minimum werkloosheidsuitkering en het leefloon) het de begunstigden niet mogelijk maken om in België boven de armoede(risico)drempel te leven. Dat is ook het geval in Vlaanderen, waar het aandeel gedepriveerde kinderen dat leeft in een gezin zonder werk niet te verwaarlozen is (41%), ondanks het feit dat het aantal gezinnen zonder werk er kleiner is.

In hun conclusies en beleidsaanbevelingen onderstrepen de auteurs dat, zoals buitenlandse voorbeelden bewijzen, het tegelijk mogelijk is dat er minder kinderen leven in gezinnen zonder werk én dat je deze gezinnen een betere inkomensbescherming biedt. België heeft het *VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind* geratificeerd. Daardoor heeft ons land een duidelijke publieke verantwoordelijkheid voor de bescherming van de rechten van kinderen. Dit zou de federale regering en de gewest- en gemeenschapsregeringen moeten motiveren om vanaf het begin van de volgende legislatuur een ambitieus masterplan uit te werken inzake deprivatie bij kinderen, met een belangrijke rol voor de lokale besturen. Dat moet een brede waaier aan domeinen behelzen:

- werk: fiscale en sociale maatregelen die de loonkosten voor laaggekwalificeerde werknemers verminderen en hun netto inkomen verhogen; meer investeringen in de sociale economie;
- levenspeil: de vervangingsinkomens en sociale uitkeringen moeten worden

herbekeken. Zij moeten een adequate bescherming bieden tegen armoede. Er moeten nog maatregelen komen die zich meer richten op kansarme gezinnen in het kader van de hervorming van de gezinsbijslagen, wat nu een bevoegdheid is van de gewesten;

- huisvesting: het aanbod van sociale woningen moet worden uitgebreid; de ondersteuning voor sociale huisvestingsmaatschappijen moet groter worden (zij moeten ook kunnen instaan voor een kwalitatieve bijstand); de huurpremies moeten versterkt worden;
- jongste kinderen: investeren in opvangdiensten voor de jongste kinderen die betaalbaar en kwaliteitsvol zijn, met voorrangregels voor de toegang van kansarme groepen;
- openbare diensten en sociale voorzieningen: door de dienstverlening (gezondheid, cultuur, sport...) zo te organiseren dat ze voor iedereen toegankelijk is;
- onderwijs: door het opzetten van scholen die openstaan voor de lokale gemeenschap en die in staat zijn om, samen met lokale partners, diverse vormen van deprivatie aan te pakken: op het vlak van voeding (elke dag gezonde en complete maaltijden aanbieden), schoolondersteuning (zelf ondersteuning aanbieden die voor elke leerlingen toegankelijk is), schoolkosten (de kosten voor materiaal en pedagogische activiteiten beperken voor de gezinnen), buitenschoolse activiteiten...

Dat alles moet samengaan met netwerking, een proactieve benadering en nabijheidswerk. De lokale overheden spelen daarin een cruciale rol, die ondersteuning verdient. Nabijheidswerk betekent dat zij naar de meest kwetsbare groepen toe gaan en er zo voor zorgen dat alle beschikbare diensten en voorzieningen zo goed mogelijk gebruikt worden.

SYNTHÈSE

Le taux de pauvreté monétaire est une mesure relative qui dépend du niveau de revenu dans chaque pays : sont considérées comme pauvres les personnes dont le revenu est inférieur à 60% du revenu médian national. Les auteurs utilisent un autre indicateur afin d'étudier les différences plus 'absolues' entre pays : la déprivation des enfants. Cet indicateur mesure les difficultés quotidiennes des enfants, en se basant non pas sur un concept monétaire mais sur l'accès à un même ensemble de 17 items considérés comme nécessaires pour tout enfant vivant en Europe : l'enfant mange-t-il des fruits et légumes chaque jour ? Invite-t-il parfois des amis à la maison ? Peut-il participer à des excursions et fêtes scolaires ? Vit-il dans un logement correctement chauffé ? Part-il au moins une semaine par an en vacances ?... On considère qu'un enfant est en situation de déprivation lorsqu'il est privé d'au moins trois de ces 17 items. Plus le nombre d'items manquants est élevé, plus la déprivation est sévère.

La présente étude utilise ce nouvel indicateur agréé au niveau européen en mars 2018 pour comparer la déprivation des enfants en Belgique (globalement et dans chaque Région) et dans d'autres pays européens. Elle révèle que le taux de déprivation des enfants est d'environ 15% en Belgique, soit un niveau similaire à la France mais supérieur à celui des autres pays voisins. Mais quand on prend un seuil plus élevé, on observe que l'écart se creuse avec les pays les plus proches. Ainsi, 12% des enfants sont privés d'au moins quatre items en Belgique, alors que cette proportion se situe entre 7 et 9% aux Pays-Bas, en Allemagne et en France et n'est que de 2% au Luxembourg.

Cette moyenne belge recouvre de fortes disparités entre Régions : le taux d'enfants privés d'au moins trois items est de 29% à Bruxelles, 22% en Wallonie et 8% en Flandre. Dans le classement européen, la Flandre se situe dans le groupe des pays les plus performants, la Région bruxelloise occupe une position extrême, avec un niveau très élevé de formes sévères de déprivation des enfants, et la Wallonie se classe dans un groupe intermédiaire de pays, comme la Croatie, Malte, la Pologne et le Royaume-Uni, mais également avec un niveau élevé de sévérité de la déprivation.

L'étude analyse les facteurs de risque de déprivation des enfants. Ils sont principalement liés aux ressources du ménage (le revenu disponible, mais aussi l'emploi, la formation, l'endettement, etc.), à ses besoins (les coûts du logement, de la santé, etc.) et à la composition démographique (le fait de vivre en famille monoparentale, par exemple, agit tant sur les ressources que sur les coûts). L'impact de ces différentes variables diffère fortement d'un pays à l'autre. C'est dans les pays les plus riches que l'impact relatif des variables liées aux besoins/coûts du ménage est le plus fort alors que l'impact des ressources du ménage est généralement plus grand dans les pays les plus défavorisés. Il n'y a donc pas seulement des différences de composition socio-économique dans la population des pays européens, comme un pourcentage différent de ménages sans emploi : chaque variable, par exemple l'absence d'emploi, exerce aussi un impact différent sur le risque de déprivation.

Les résultats illustrent aussi qu'une fois que l'on tient compte des différences individuelles (p. ex. le revenu du ménage), le niveau de richesse du pays continue à avoir

un impact. Cela signifie que des groupes vulnérables présentant des caractéristiques similaires sont mieux protégés dans les pays les plus riches que dans les pays les plus pauvres. La richesse nationale peut être interprétée comme une approximation de certaines variables qui ne sont pas mesurées dans le modèle, comme la richesse et le patrimoine des ménages, l'aide en nature entre ménages, la qualité et l'accessibilité financière des systèmes d'éducation, de garde d'enfants, de santé et de transport public, etc. qui ont tous un impact soit sur les ressources réelles des ménages, soit sur les coûts auxquels ils font face.

L'analyse pour la Belgique permet de distinguer des similitudes et des disparités entre les Régions. Le revenu du ménage est le principal déterminant de la déprivation des enfants dans toutes les Régions, mais exerce un impact significativement plus fort en Flandre : tout euro supplémentaire protège donc mieux de la déprivation en Flandre. Le fait de vivre dans un ménage (quasi) sans emploi, dans une famille monoparentale, dans un ménage qui est locataire de son logement, qui est confronté à un lourd endettement ou dont certains membres souffrent de problèmes de santé chroniques sont aussi des facteurs qui augmentent le risque de déprivation des enfants. Celle-ci est également influencée par le niveau de formation des parents, en particulier en Wallonie et à Bruxelles, sans doute parce que le taux de chômage y est plus élevé et que les personnes peu qualifiées risquent davantage de souffrir de périodes de chômage plus fréquentes dans ces deux Régions.

Dans cette comparaison européenne, la Belgique se caractérise par une proportion élevée d'enfants déprivés vivant dans un ménage sans emploi. Ce constat résulte de deux facteurs : d'une part, une proportion importante d'enfants vivant dans des ménages sans emploi, particulièrement en Wallonie et à Bruxelles ; d'autre part, un risque élevé de déprivation pour ces enfants dans toutes les Régions belges. Les auteurs attribuent cela au fait que la plupart des transferts sociaux minimums (comme les allocations de chômage minimum ou le revenu d'intégration sociale, par exemple) ne permettent pas aux bénéficiaires de s'élever au-dessus du seuil de pauvreté en Belgique. C'est aussi le cas en Flandre, où la proportion d'enfants déprivés vivant dans des ménages sans emploi n'est pas négligeable (41%), malgré un taux de non-emploi des ménages nettement plus faible.

Dans leurs conclusions et leurs recommandations politiques, les auteurs soulignent qu'il est possible à la fois d'avoir moins d'enfants dans des ménages sans emploi et d'assurer à ces ménages une meilleure protection de leurs revenus, comme le prouve les exemples d'autres pays. Ils rappellent que la Belgique a ratifié la *Convention des Nations Unies relative aux Droits de l'Enfant* : cette Convention implique une responsabilité publique claire concernant la protection des droits des enfants. Elle devrait motiver, dès le début de la prochaine législature, la mise en place, par le gouvernement fédéral ainsi que les gouvernements régionaux et communautaires, d'ambitieux « master plans » relatifs à la déprivation des enfants, avec un rôle important pour les pouvoirs locaux. Ces Plans devraient couvrir un large éventail de domaines :

- emploi : par des mesures fiscales et sociales qui réduisent les coûts salariaux pour les travailleurs peu qualifiés et augmentent leurs revenus nets et par des investissements dans l'économie sociale
- niveau de vie : par une revalorisation des revenus de remplacement et des

allocations sociales afin qu'ils constituent une protection adéquate contre la pauvreté et par des mesures davantage ciblées en faveur des familles précarisées dans le cadre de la réforme des allocations familiales et du transfert de cette compétence aux Régions

- logement : par une extension de l'offre de logements sociaux, un soutien accru aux agences immobilières sociales (qui doivent aussi pouvoir assurer un accompagnement de qualité) et un renforcement des primes à la location
- petite enfance : par des investissements dans des services d'accueil de la petite enfance abordables et de qualité, avec des règles d'accès prioritaire pour les publics défavorisés
- services publics et sociaux: par le développement de services (santé, culture, sports...) accessibles à tous
- enseignement : par la création d'écoles dites « larges » c.-à-d. ouvertes sur leur communauté locale et capables de s'attaquer, en collaboration avec des partenaires locaux, à différentes formes de déprivation : en matière alimentaire (en fournissant des repas sains et complets chaque jour), de soutien scolaire (en organisant elles-mêmes un soutien accessible à tous les élèves), de frais scolaires (en limitant le coût du matériel et des activités pédagogiques pour les familles), d'activités extrascolaires...

Tout cela doit s'accompagner d'un travail de proximité et d'une démarche proactive et en réseau. Les pouvoirs locaux y jouent un rôle crucial, qui mérite d'être soutenu : en s'investissant dans un travail de proximité ils peuvent toucher les familles les plus pauvres et ainsi augmenter de façon considérable l'efficacité des services disponibles.

1. INLEIDING

In deze studie analyseren we de determinanten van deprivatie bij kinderen in de drie Belgische gewesten. We maken daarbij gebruik van de indicator voor kind-specifieke deprivatie die in maart 2018 op het niveau van de Europese Unie werd aangenomen. Deze paper bouwt voort op de econometrische analyses door Guio, Marlier, Vandenbroucke en Verbunt (te verschijnen). Daarin werden de factoren (micro en macro) die leiden tot deprivatie bij kinderen in eenendertig landen in Europa geanalyseerd.¹

Doel van deze paper is te komen tot een beter begrip van de verschillen tussen België en de overige EU-landen, en in België zelf tussen de Belgische gewesten.

De paper is als volgt opgebouwd. Sectie 2 definieert ‘deprivatie bij kinderen’ en beschrijft wat dit betekent in de EU-landen en de Belgische gewesten. Sectie 3 brengt een overzicht van macro- en microdeterminanten voor deprivatie bij kinderen, op basis van Guio e.a. (te verschijnen). Sectie 4 toont resultaten van een econometrische analyse van Belgische data. Sectie 5 omvat de conclusies en gaat in op enkele beleidsaanbevelingen.

¹ De auteurs Frank Vandenbroucke (Universiteit van Amsterdam) en Anne-Catherine Guio (LISER - Luxemburg Institute of Socio-Economic Research) beklemtonen dat dit artikel grotendeels voortbouwt op een paper door Guio, Marlier, Vandenbroucke en Verbunt, met de steun van het derde Netwerk voor de analyse EU-SILC (Net-SILC3), dat wordt gesubsidieerd door Eurostat. Zij houden eraan om het Begeleidingscomité van de Koning Boudewijnstichting, Ides Nicaise en Magda De Meyer te danken voor de nuttige suggesties en commentaar. De analyses en conclusies zijn uitsluitend voor rekening van de auteurs. Correspondentie via anne-catherine.guio@liser.lu.

2. ALGEMEEN OVERZICHT VAN DEPRIVATIE BIJ KINDEREN IN BELGIË EN DE BELGISCHE GEWESTEN, VERGELEKEN MET DE EU-LANDEN

De meest accurate informatie over de leefomstandigheden van kinderen, die niet uitgaat van vooronderstellingen over de manier waarop de beschikbare middelen binnen een gezin verdeeld worden, is informatie die gebaseerd is op de specifieke situatie van de kinderen zelf. De situatie van de kinderen kan verschillen van de situatie van de ouders. Daarom ontwikkelen we kind-specifieke indicatoren voor deprivatie. Dergelijke informatie werd in 2009 en 2014 voor de hele Europese Unie bijeengebracht in de *EU Survey on income and living conditions* (EU-SILC). De gegevens werden verzameld in gezinnen met minstens één kind tussen 1 en 15 jaar oud, en bij de respondent van het gezin (dus niet bij de kinderen zelf). Het protocol van de Survey ging ervan uit dat alle kinderen van een gezin niet over een bepaald item beschikken wanneer minstens één kind in dat gezin niet over dit item beschikt. Belangrijk is dat de *EU Survey* alleen informatie verzamelde over kinderen in privégezinnen, dus niet over kinderen in instellingen en kinderen die in extreme armoede leven (bv. daklozen, kinderen die in kraakpanden leven, die leven bij volwassenen in abnormale situaties). Zij zijn niet in de analyse opgenomen.

De finale lijst die Guio e.a. (2017) voorstelden voor het meten van deprivatie bij kinderen en die in maart 2018 op het niveau van de EU werd aangenomen, betreft zowel materiële als sociale vormen van deprivatie. Hij bevat de volgende items:

1. Kind: wat nieuwe kleren (geen tweedehands)
2. Kind: twee paar passende schoenen
3. Kind: dagelijks vers fruit en verse groenten
4. Kind: dagelijks vlees, kip, vis of een vegetarisch equivalent
5. Kind: boeken thuis, aangepast aan de leeftijd van het kind
6. Kind: uitrusting voor ontspanning buitenshuis
7. Kind: spelletjes voor binnenshuis
8. Kind: geregeld vrijetijdsactiviteiten
9. Kind: vieren van bijzondere gelegenheden
10. Kind: van tijd tot tijd uitnodigen van vriendjes om te spelen en samen te eten
11. Kind: deelnemen aan schooluitstapjes en -feesten
12. Kind: vakantie
13. Gezin: vervangen van versleten meubels
14. Gezin: geen achterstallige betalingen
15. Volwassenen in het gezin: toegang tot internet
16. Gezin: behoorlijk verwarmde woonst
17. Gezin: beschikken over een auto voor privégebruik

Enkel de deprivatie die het gevolg zijn van een financieel probleem (en niet van een levenskeuze) worden in rekening gebracht. Tabel 1 toont in welke mate er deprivatie optreedt voor de individuele items uit de lijst, voor alle EU-landen en voor de drie Belgische gewesten; we vermelden voor elk item ook het gemiddelde voor de EU28.

De *heatmap* laat zien welke landen op een systematisch hoog deprivatieniveau zitten voor diverse items (oranje en rood), zoals Bulgarije en Roemenië. Daartegenover staan de landen met een laag niveau (de landen in het Noorden, Oostenrijk, Nederland, Luxemburg; in het groen). De tabel laat ook zien in welke landen het beeld gemengd is, afhankelijk van het item: voor sommige items is het beeld relatief ongunstig, voor andere dan weer eerder gunstig. Onderaan in de tabel worden de cijfers voor de drie Belgische gewesten geplaatst tegenover die van de overige EU-landen. Als we de Belgische gewesten in de rangschikking van de EU-landen zouden opnemen (let wel op de opmerking hierover die hieronder volgt), dan zou Vlaanderen voor de meeste items tot de vijf best presterende 'landen' behoren en zou Wallonië behoren tot de groep landen die gemiddeld presteren, zoals de Tsjechische Republiek, Portugal, Polen en het Verenigd Koninkrijk. Brussel zou in de buurt komen van Griekenland, de Baltische Staten, Slovakije en Servië. We benadrukken dat deze indicator is gebaseerd op dezelfde set van items voor de hele EU. Als we de Belgische gewesten vergelijken met andere EU-landen, hebben we het dus over de absolute verschillen in de leefomstandigheden van kinderen in de diverse entiteiten; we hanteren niet de 'monetaire' en relatieve benadering die gewoonlijk wordt gebruikt als men rapporteert over kinderarmoede.

Opgelet

Bij een vergelijking van de Belgische gewesten en de EU-lidstaten moeten we om diverse redenen voorzichtig zijn. (1) Omdat de schattingen gebaseerd zijn op steekproeven, zijn er zgn. 'steekproeffouten'. Die zijn groter bij regionale indicatoren dan bij nationale. (2) We vergelijken verschillende geografische entiteiten. Bij het vergelijken van gewesten en naties moeten we goed beseffen dat er zich ook in andere landen grote regionale verschillen voordoen. (3) Als we Brussel en andere entiteiten vergelijken, moeten we er ons ook van bewust zijn dat armoede zich in de meeste Europese landen in grootsteden concentreert. Toch loont het volgens ons de moeite om cijfers voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te geven en die te vergelijken met andere regionale/nationale entiteiten, omdat Brussel, door de decentralisatie van bevoegdheden, ook beleidsverantwoordelijkheid draagt voor armoedebestrijding. (4) Deze *caveats* gelden zowel voor vergelijkingen inzake deprivatie als voor vergelijkingen van armoede op basis van het inkomen. Wanneer we regionale armoedecijfers op basis van inkomen berekenen (zoals in figuur 2 hieronder), hanteren we de *nationale* armoede(risico) drempel.

Tabel 1: Heatmap met voor elk item het procentuele aandeel van de kinderen (in het land of het gewest) die niet over dat item beschikken; populatie: kinderen van 1 tot 15 jaar.

Landen opgenomen in de EU-SILC en de Belgische gewesten, 2014, in %

	Fruit en groenten	Boeken	Schoenen	Spelletjes binnen	Proteïnen	Internet	Feestjes	Uitrusting voor buitenshuis	Kleren	Uitstapjes met school	Vrienden	Auto	Verwarming thuis	Vrijtijd	Achterstallige betalingen	Vakantie	Meubels
Zweden	0,1	0,6	0,3	0,3	0,0	0,4	1,3	0,8	0,9	0,8	0,7	3,1	0,8	2,5	8,8	5,5	5,6
Finland	0,3	0,5	0,8	0,2	0,2	0,4	0,3	0,3	3,5	0,6	0,1	3,6	0,7	1,3	16,5	7,2	11,6
IJsland	0,4	0,3	1,9	0,2	0,8	0,5	0,3	0,6	0,9	0,6	0,1	2,7	2,2	4,3	24,1	3,6	20,4
Denemarken	0,5	2,5	2,3	0,8	0,6	0,6	1,3	2,2	2,0	1,4	1,5	5,1	2,5	3,3	9,5	9,1	14,6
Zwitserland	0,5	0,4	0,3	0,7	1,3	0,9	1,4	0,4	1,6	0,8	0,4	4,5	1,0	5,1	10,8	4,9	12,5
Oostenrijk	0,5	1,3	1,1	1,1	1,8	1,0	1,8	3,1	1,9	2,5	3,6	7,4	4,3	10,2	10,6	17,8	15,7
Nederland	0,6	0,5	3,6	0,4	2,5	0,2	1,9	1,6	1,6	1,4	1,2	6,5	2,8	6,4	9,5	16,2	25,2
Luxemburg	0,8	0,8	1,0	1,5	1,1	1,4	1,9	2,7	2,9	3,6	2,3	2,1	1,0	2,7	6,3	9,4	20,9
Slovenië	1,0	1,1	1,2	1,3	1,4	1,3	2,5	2,0	5,9	2,3	3,4	3,3	4,0	10,7	28,0	7,2	15,8
Spanje	1,7	2,3	3,0	3,5	2,9	13,5	11,4	5,8	7,7	10,6	12,8	6,6	12,0	13,1	17,8	34,5	46,4
Duitsland	1,8	0,7	2,2	0,6	3,6	0,9	1,5	1,3	2,1	0,6	1,7	4,4	5,3	6,2	9,7	17,4	17,8
Malta	1,9	2,0	5,9	2,1	6,9	4,4	4,9	4,1	6,1	2,7	4,9	4,5	21,6	6,0	22,0	34,9	29,7
Cyprus	2,1	5,4	1,3	3,6	2,4	8,7	10,8	7,7	5,4	2,5	12,3	1,4	25,4	21,2	41,7	40,2	60,9
België	2,3	4,4	3,6	2,5	2,7	3,8	5,8	4,2	8,2	3,8	6,0	7,4	4,8	9,0	12,1	19,2	18,4
Italië	2,6	7,7	2,9	5,6	5,7	10,8	7,1	6,0	8,5	9,5	7,5	2,3	18,4	13,7	20,6	29,5	38,8
Ierland	2,6	1,0	6,5	1,4	3,1	4,8	3,0	3,2	12,3	3,3	3,2	6,6	9,4	7,3	25,6	53,1	28,6
Frankrijk	2,7	1,2	5,2	1,0	2,3	1,8	5,2	1,7	8,9	4,8	2,4	2,8	5,1	6,2	15,0	11,6	28,0
Portugal	2,9	6,4	3,6	5,4	1,2	11,5	8,3	4,6	14,4	9,1	13,6	9,9	25,2	23,4	17,7	36,7	57,5
Tsjechische Republiek	3,0	2,0	3,0	2,8	4,7	4,0	3,6	7,8	6,3	5,0	2,4	11,8	6,0	8,5	10,4	8,7	47,8
Polen	3,5	2,9	1,4	2,3	3,0	3,1	9,7	4,3	3,2	8,5	8,7	7,5	7,9	18,8	19,3	26,2	31,5
Verenigd Koninkrijk	3,6	1,0	2,2	1,4	3,0	4,7	2,3	5,7	3,7	3,3	7,1	10,7	9,4	6,3	18,0	35,3	31,6
EU-28	4,1	4,4	4,7	4,7	5,2	6,9	7,2	7,1	7,5	7,4	8,2	8,7	10,0	12,6	18,3	26,3	33,8
Kroatië	4,5	7,2	3,2	5,7	6,2	4,9	5,6	5,9	5,3	7,8	7,4	7,0	9,1	8,9	35,9	29,2	32,3
Griekenland	5,4	7,2	0,6	4,1	9,2	8,9	18,9	10,1	1,8	21,2	14,1	8,6	30,5	15,8	54,2	41,3	57,5
Estland	6,7	2,5	1,6	1,6	6,1	0,9	3,4	3,7	2,4	3,0	4,9	9,7	1,4	4,1	16,2	10,3	27,4
Litouwen	7,8	2,3	0,4	2,8	6,3	5,3	5,0	6,6	13,0	5,8	9,9	12,0	25,6	18,8	17,8	19,2	50,1
Servië	9,7	7,9	8,2	6,2	15,1	13,8	10,6	10,9	13,8	15,0	7,9	20,9	15,6	20,9	48,5	39,7	61,4
Slovakije	9,8	10,4	6,6	7,6	12,9	9,1	12,0	11,0	14,0	9,1	15,3	13,9	7,8	11,0	10,8	15,5	45,3
Letland	10,0	11,0	11,7	8,7	8,2	8,1	10,3	16,4	24,5	7,6	11,3	23,4	18,2	16,2	31,6	27,6	57,7
Roemenië	14,8	24,8	28,0	42,4	21,6	36,7	33,2	55,5	26,6	30,3	40,1	45,3	15,4	60,1	29,3	61,4	67,3
Hongarije	22,8	15,5	7,8	13,7	22,0	18,2	15,4	17,0	27,2	15,2	30,6	31,1	12,5	20,9	36,2	51,1	52,9
Bulgarije	40,2	43,2	49,0	38,4	42,4	26,9	32,3	52,0	36,2	42,5	41,4	30,2	40,2	52,3	43,9	54,6	72,1
Brussel	7,6	10,6	8,0	7,4	9,7	10,4	15,6	12,6	15,7	12,5	15,8	25,4	12,3	19,8	13,0	32,0	28,4
Wallonië	3,9	4,7	6,5	1,8	3,8	4,9	8,5	4,8	14,0	5,4	8,6	6,0	6,7	13,3	15,9	24,8	29,5
Vlaanderen	0,2	2,9	1,0	1,9	0,5	1,8	2,1	2,0	3,0	0,9	2,2	4,5	2,0	4,0	9,5	13,0	9,5

Bron: Guio, Marlier, Vandenbroucke en Verbunt (te verschijnen) voor de EU-landen. Voor de Belgische gewesten: berekeningen op basis van de transversale data uit de EU-SILC-enquête van 2014.

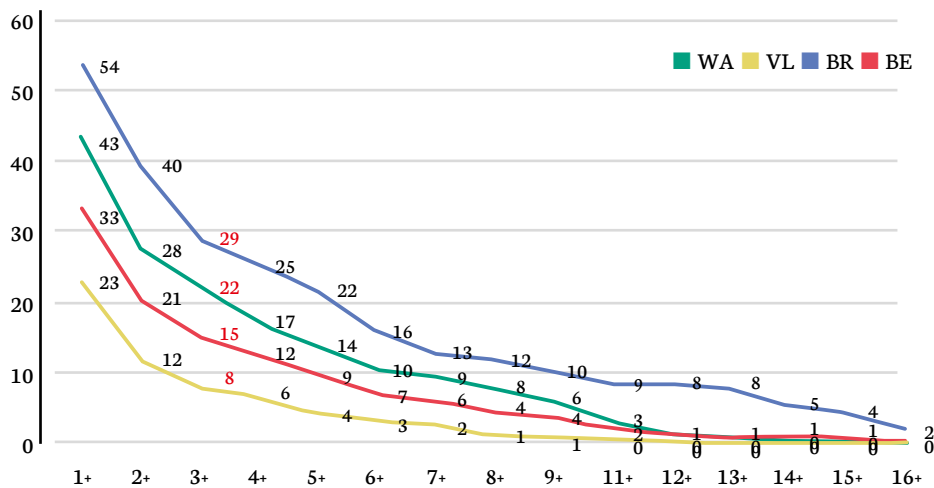
Tot nog toe focusten we op het percentage kinderen dat niet beschikt over *elk individueel item apart*. Nu gaan we na in elke mate kinderen deprivatie accumuleren over de zeventien items. Figuur 1 toont de verdeling van kinderen tussen 1 en 15 jaar volgens het aantal items waar ze niet over beschikken. We presenteren de cijfers voor de Belgische gewesten (luik A) en enkele buurlanden (Nederland, Frankrijk, Duitsland, Luxemburg, in luik B).

Luik A laat zien dat in Brussel (BR) meer dan 50% van de kinderen minstens één item mist, 29% minstens drie items (dat is de drempel die men op EU-niveau hanteert om deprivatie bij kinderen te definiëren) en 22% minstens vijf items, wat een extreem hoge graad van deprivatie is. In Wallonië (WA) bedragen de percentages respectievelijk 43%, 22% en 14%. In Vlaanderen (VL) zijn ze beduidend lager: 23%, 8% en 4%.

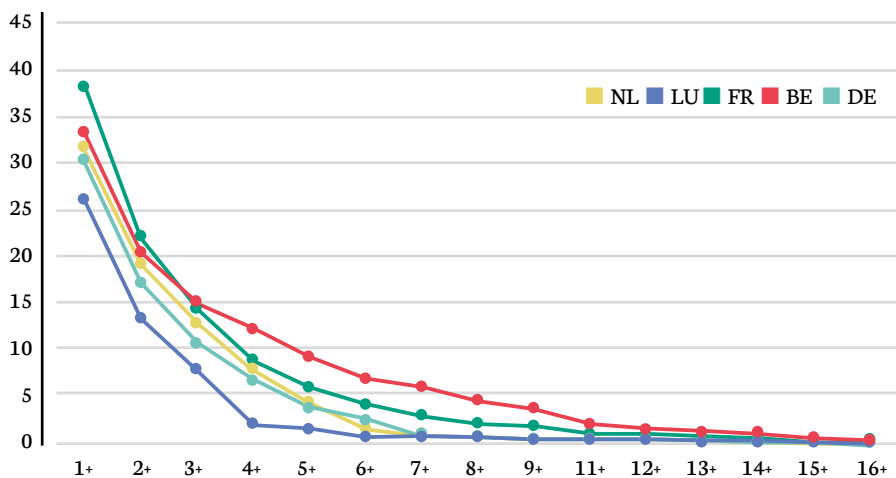
Luik B laat zien dat de relatieve positie van België in vergelijking met onze buurlanden afhankelijk is van de gehanteerde drempel. Als de drempel is 'niet beschikken over meer dan drie items', dan bedraagt het percentage gedepriveerde kinderen in België 15%, wat vergelijkbaar is met Frankrijk, maar hoger dan het cijfer in Nederland (13%) en Duitsland (11%), en veel hoger dan in Luxemburg (8%). De kloof met de buurlanden wordt groter als de drempel is 'niet beschikken over vier of meer items' (wat betekent: ernstiger vormen van deprivatie). Zo beschikt in België 12% van de kinderen niet over minstens vier items. Dat percentage is in Luxemburg extreem laag (2%) en komt in Nederland, Duitsland en Frankrijk op 7-9%.

Figuur 1: Verdeling van de kinderen (tussen 1 en 15 jaar) volgens het aantal items waar ze niet over beschikken: de Belgische gewesten, Nederland, Luxemburg, Frankrijk en Duitsland, 2014, in %

Luik A: België en zijn gewesten

Luik B: België en de buurlanden

Bron: EU-SILC 2014, transversale data, berekening door de auteurs.
 NB: zie bijlage 1 voor de lijst met afkortingen van landennamen.

Hoe valt het te verklaren dat België een hogere graad van deprivatie bij kinderen heeft dan de buurlanden?

In de volgende grafieken onderzoeken we op nationaal niveau de relatie tussen deprivatie bij kinderen, een laag inkomen (monetaire kinderarmoede, verder in de tekst altijd aangeduid als ‘kinderarmoede’) en het feit dat de ouders niet aan het werk zijn. Vervolgens zetten we een stap verder en onderzoeken we de factoren die leiden tot deprivatie bij kinderen op het niveau van het kind. We gebruiken daarbij de informatie die is verzameld in de survey over de kenmerken waar de ouders en het gezin van de kinderen aan beantwoorden.

Figuur 2 vergelijkt het percentage van de kinderarmoede met dat van de kind-specifieke deprivatie in alle EU-landen en in de drie Belgische gewesten.

- De Europese indicator voor kinderarmoede wordt gedefinieerd als het percentage kinderen dat leeft in een gezin waarvan het equivalent inkomen lager is dan 60% van het nationale mediane equivalent inkomen.² Het betreft hier dus een relatieve meting van inkomensarmoede (aangezien de armoederisicodrempel van land tot land verschilt).
- Het percentage van de deprivatie bij kinderen is het aandeel van de kinderen die niet beschikken over minstens drie items uit de lijst van 17 hierboven.

Figuur 3 laat twee facetten zien: het percentage gedepriveerde kinderen (zoals hierboven gedefinieerd) en dat van de kinderen in een gezin waar niet (of nagenoeg niet) wordt gewerkt.

- Het percentage kinderen dat leeft in een gezin waar niemand werkt betreft het aandeel van de kinderen die leven in gezinnen (nagenoeg) zonder werk. De werkintensiteit wordt er als ‘erg laag’ omschreven. Het gaat om gezinnen waar de volwassenen (18-59 jaar, met uitzondering van studenten) het voorbije jaar gemiddeld 20% of minder van hun totale potentiële werktijd ook effectief hebben gewerkt.

Figuur 4 vergelijkt het percentage gedepriveerde kinderen en de intensiteit van de deprivatie.

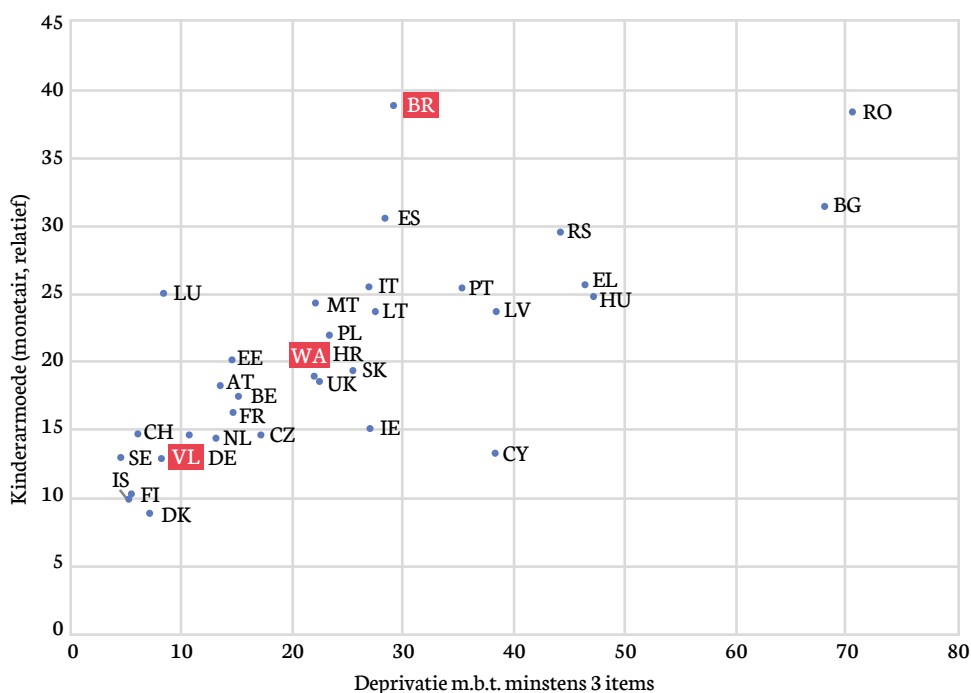
- Het percentage gedepriveerde kinderen wordt gedefinieerd als hierboven: het aandeel van de kinderen die niet beschikken over minstens drie items uit de lijst van 17.
- De intensiteit van de deprivatie bij kinderen is het gemiddelde aantal items dat gemist wordt door gedepriveerde kinderen (dit wil hier zeggen: kinderen die niet beschikken over minstens drie items).

² Het equivalent inkomen van een gezin is het netto (beschikbare) inkomen. Het wordt in drie stappen berekend: a) al het geldelijke inkomen samen van elk lid van het gezin of van het gezin zelf, uit welke bron dan ook (dat houdt in: inkomen uit werk en kapitaal, sociale uitkeringen in de vorm van geld alsook financiële transfers tussen gezinnen; belastingen en sociale bijdragen die zijn betaald worden van deze som afgehouden; b) om te kunnen rekening houden met verschillen in de omvang en de samenstelling van het gezin wordt het totale (netto-)gezinsinkomen gedeeld door het aantal ‘equivalente volwassenen’. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de zogenaamde ‘gemodificeerde OESO-schaal’, die aan alle gezinsleden een gewicht toekent (1 aan de eerste volwassene, 0,5 aan de tweede en aan elke persoon van 14 en ouder, 0,3 aan elk kind jonger dan 14); in c) tot slot wordt het cijfer dat hiervan het resultaat is, het equivalent beschikbare inkomen, gelijkmatig toegekend aan elk lid van het gezin (volwassenen en kinderen).

Uit deze drie grafieken blijkt het volgende:

- Vlaanderen behoort tot de groep van best presterende landen, zoals de vier noordelijke landen, Luxemburg, Slovenië en Zwitserland. Zij hebben het laagste aantal gedepriveerde kinderen, lage percentages kinderarmoede op basis van het inkomen (behalve in Luxemburg, waar dat laatste 25% bedraagt, gemeten op basis van het relatieve inkomen), een laag percentage gezinnen (nagenoeg) zonder werk en de laagste intensiteit wat deprivatie bij kinderen betreft.
- De positie van Brussel is extreem, met bijzonder hoge percentages armoede door inkomen en gezinnen waar niet wordt gewerkt. De deprivatie bereikt bijna het percentage van Spanje, Italië en Ierland, maar de intensiteit ervan (het niveau 'niet beschikken over minstens drie items') is hoog en benadert het niveau van Hongarije.
- In Wallonië is het deprivatiepercentage hetzelfde als in Kroatië, Malta, Polen en het Verenigd Koninkrijk. Het Waalse armoedepercentage ligt in het midden van deze groep, maar het percentage van de gezinnen waar niet wordt gewerkt is het hoogste in de groep, net als dat van de intensiteit van de deprivatie bij kinderen.

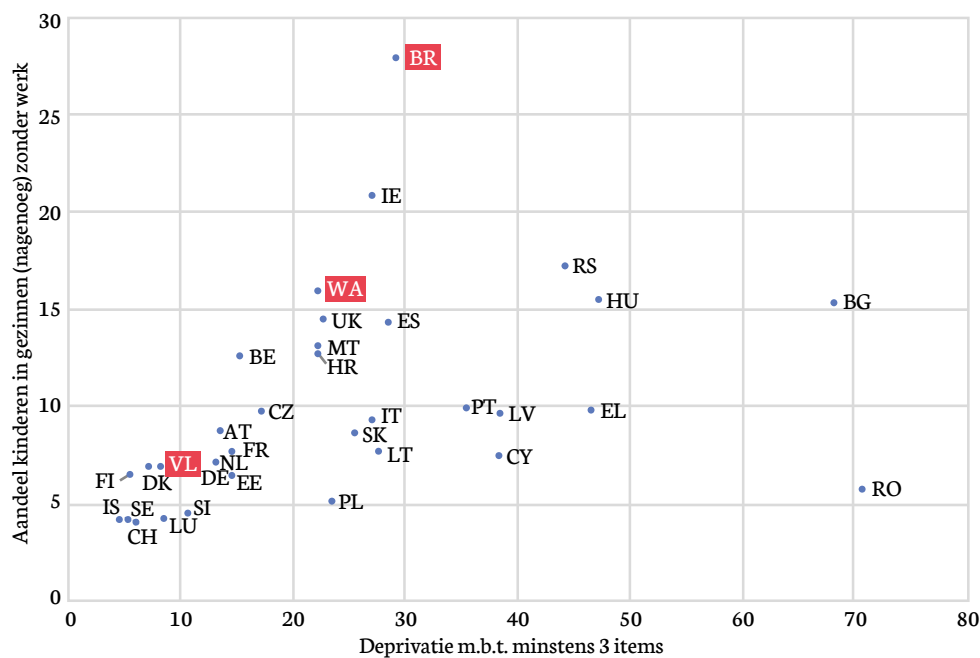
Figuur 2: Aandeel van de kinderen (tussen 1 en 15 jaar) die niet beschikken over minstens drie items (van de 17) en aandeel van de kinderen die te kampen hebben met inkomensarmoede, Landen opgenomen in de EU-SILC en de Belgische gewesten, 2014, in %.

NB: zie bijlage 1 voor de lijst met afkortingen van landennamen.

Bron: Guio, Marlier, Vandenbroucke en Verbunt (in druk) voor EU-landen. Berekening door de auteurs voor de Belgische gewesten, op basis van de transversale data uit de EU-SILC 2014. Wat het opnemen van data uit de gewesten betreft, zie de kadertekst 'Opgelet' hierboven.

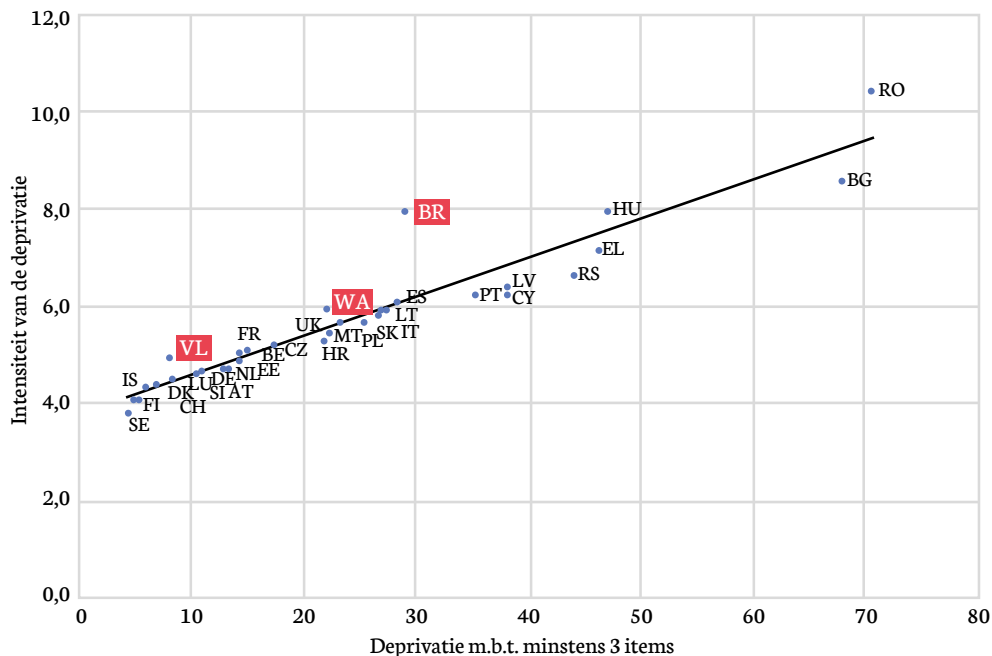
Figuur 3: Aandeel van de kinderen (tussen 1 en 15 jaar) die niet beschikken over minstens drie (van de zeventien) items en aandeel van de kinderen die leven in een gezin waar (nagenoeg) niet wordt gewerkt, Landen opgenomen in de EU-SILC en de Belgische gewesten, 2014, in %.

NB: zie bijlage 1 voor de lijst met afkortingen van landennamen.

Bron: Guio, Marlier, Vandenbroucke en Verbunt (te verschijnen) voor EU-landen. Berekening door de auteurs voor de Belgische gewesten, op basis van de transversale data uit de EU-SILC 2014.

Figuur 4: Aandeel van de kinderen (tussen 1 en 15 jaar) die niet beschikken over minstens drie (van de zeventien) items en intensiteit van de deprivatie (gemiddeld aantal items waar ze niet over beschikken in de groep kinderen die niet beschikken over minstens drie items), Landen opgenomen in de EU-SILC en de Belgische gewesten, 2014, in %.

NB: zie de lijst met afkortingen van landen in bijlage 1.

Bron: Guio, Marlier, Vandenbroucke en Verbunt (te verschijnen) voor EU-landen. Berekening door de auteurs voor de Belgische gewesten, op basis van de transversale data uit de EU-SILC 2014.

Deze grafieken zijn gebaseerd op *geaggregeerde data* op macroniveau. Ze illustreren de grote heterogeniteit in nationale situaties en laten zien waar de Belgische gewesten zich bevinden in het Europese klassement. Landen met een vergelijkbare deprivatiegraad bij kinderen kunnen heel uiteenlopend presteren wat kinderarmoede op basis van het inkomen betreft, wat betreft gezinnen waar (nagenoeg) niet wordt gewerkt, en ook inzake de intensiteit van de deprivatie bij kinderen. Dit laat zien hoe potentieel divers de factoren in de EU zijn die leiden tot deprivatie. Om tot een beter begrip te komen van de determinanten van deprivatie bij kinderen (determinanten op het niveau van de individuele gezinnen, en op het niveau van de instituties die landen kenmerken) hebben Guio e.a. (te verschijnen) de analyse uitgewerkt op het niveau van *het individu(ale kind)*. Een econometrische analyse laat zien welke kenmerken van gezinnen/ouders een betekenisvolle rol spelen in de diverse EU-landen.

3. FACTOREN DIE LEIDEN TOT DEPRIVATIE BIJ KINDEREN IN DE EU-LANDEN

In dit luik vatten we de belangrijkste bevindingen samen uit Guio, Marlier, Vandembroucke en Verbunt (te verschijnen). Daarin worden de factoren die leiden tot deprivatie bij kinderen in de EU geanalyseerd, met gebruikmaking van diverse modellen.

3.1 Theoretisch kader

Drie sets van variabelen kunnen de kans op deprivatie bij kinderen en/of de intensiteit van de deprivatie beïnvloeden:

1. het kunnen beschikken over middelen, bekeken over een langere termijn;
2. noden van het gezin en kosten waarmee het geconfronteerd wordt;
3. de omvang en samenstelling van het gezin.

Diagram 1 toont de relaties tussen deze variabelen.

In de eerste plaats hangt het materiële welzijn van kinderen af van hoeveel het gezin kan consumeren. Dat hangt op zijn beurt af van het kunnen **beschikken over middelen**.

Hoewel het lopende, beschikbare gezinsinkomen zoals het in de *EU-SILC* wordt berekend, gewoonlijk wordt gebruikt als een *proxy* voor het niveau van de beschikbare middelen, is het slechts één element in de middelen die een gezin kan mobiliseren, bekeken vanuit een langetermijnperspectief. Die worden ook bepaald door het vroegere en toekomstige inkomen, de bezittingen en de leningscapaciteit van het gezin. Gegevens daarover zijn moeilijker te verzamelen. Al deze eigenschappen van een gezin worden beïnvloed door het opleidingsniveau, de positie op de arbeidsmarkt en de migratieachtergrond van de volwassenen.

- We verwachten dat een hoog opleidingsniveau samengaat met een sterkere positie op de arbeidsmarkt, met een relatief makkelijkere toegang tot financiële instellingen bij liquiditeitsproblemen en met (voor jongere mensen) een hogere toekomstige opbrengst van investeringen in menselijk kapitaal. Omdat hoogopgeleide mensen vaak kinderen zijn van hoogopgeleide mensen, mag men er tot slot van uitgaan dat zij ook vaker genieten van grotere erfenissen, wat bijdraagt aan hun rijkdom.
- Een niet-EU-migratieachtergrond correleert zeer vaak met een meer kwetsbare positie op de arbeidsmarkt, minder geërfde bezittingen en een moeilijker toegang tot financiële instellingen (*ceteris paribus*, d.w.z. voor migranten die voor het overige niet verschillen van niet-migranten).
- Dat er in een gezin (nagenoeg) niet wordt gewerkt is een andere indicator van een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt van de volwassen gezinsleden: dit voorspelt latere risico's op werkloosheid en kan ook nog eens de toegang tot financiële instellingen in de weg staan bij liquiditeitsproblemen. Als het (nagenoeg) niet werken het gevolg is van langdurige werkloosheid, kan dat ook leiden tot een erosie van bezittingen/spaargeld en uiteindelijk tot schulden.

Ook sociale uitkeringen (sociale transfers in geld) zijn een component van de middelen van een gezin. Ze zijn vervat in de inkomensdefinitie zoals de Survey die hanteert. Ook de architectuur van de sociale uitkeringen is echter belangrijk in de strijd tegen deprivatie bij kinderen. Bij een gelijke omvang van sociale uitkeringen op nationaal niveau kan de vraag of ze doelgericht zijn en of vervangingsinkomens adequaat zijn toch een verschil uitmaken inzake deprivatie bij kinderen in de armste gezinnen.

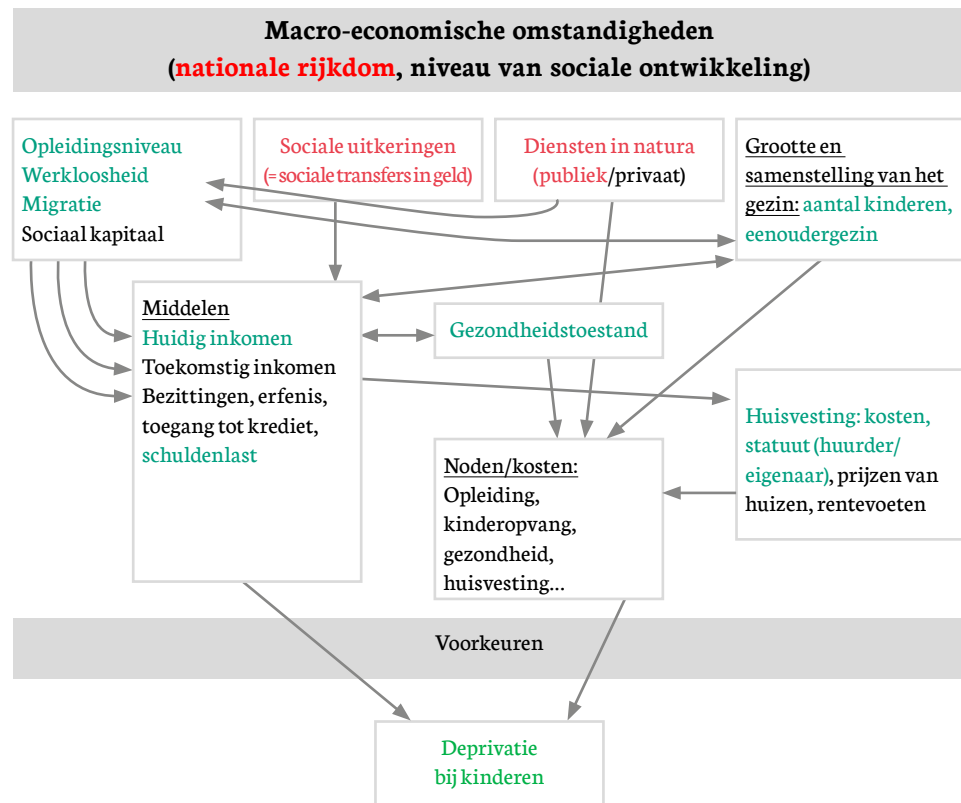
Verder wordt deprivatie ook beïnvloed door **noden en kosten**: gezinnen met dezelfde middelen kunnen andere noden hebben en met andere kosten worden geconfronteerd. Noden hangen met name af van de gezondheidstoestand, het feit huurder of eigenaar te zijn, huisvestingskosten enz.

De derde set verklarende factoren die we hierboven vermeldde (**omvang en samenstelling van het gezin**) heeft zowel invloed op het niveau van de middelen waarover gezinnen beschikken, op de kans op werkloosheid als op de kosten waarmee een gezin geconfronteerd wordt. Zo zijn eenoudergezinnen economisch gezien kwetsbaarder dan gezinnen met meer dan één volwassene (zij kunnen het risico op werkloosheid minder 'spreiden' dan gezinnen met meer dan één volwassene). Alleenstaande ouders hebben het ook moeilijker om hun werk te verzoenen met hun gezinsleven. Ze kiezen daarom vaker voor parttimewerk of om niet te gaan werken. Vanuit het perspectief van noden/kosten, kampen single-ouders met vaste kosten (huisvesting, kinderopvang enz.) die over het algemeen een hoger aandeel uitmaken in hun gezinsinkomen dan in gezinnen met meer dan één volwassene.

Een gelijkaardig niveau van beschikbare middelen en gelijkaardige noden leiden ook niet noodzakelijk tot hetzelfde niveau van deprivatie. **Individuele voorkeuren** spelen hierin ook een rol en beïnvloeden het consumptiegedrag van mensen. (Men zou kunnen stellen dat voorkeuren tot op zekere hoogte worden gevormd door het niveau van de beschikbare middelen, de opvoeding, de culturele achtergrond van mensen enz.).

Diagram 1 laat zien dat bepaalde verbanden in de twee richtingen gaan. Zo mag men ervan uitgaan dat er sprake is van interactie tussen aan de ene kant het opleidingsniveau van de ouders, de vraag of ze aan het werk zijn of niet, en hun culturele achtergrond, en aan de andere kant de grootte en de samenstelling van hun gezin. Gezondheid heeft invloed op de werkintensiteit en de hoogte van het loon, en wordt beïnvloed door het niveau van de middelen in het algemeen.

Diagram 1: determinanten van deprivatie bij kinderen

Bij het uitvoeren van hun econometrische analyse van de situatie van kinderen was het voor Guio e.a. niet mogelijk om de impact van elke determinant apart te analyseren, bij gebrek aan voldoende beschikbare data. De groene variabelen in diagram 1 zijn in de dataset beschikbaar op het individuele niveau (van elk kind). Belangrijke factoren die zowel invloed hebben op middelen die gezinnen kunnen mobiliseren als op hun noden zijn niet beschikbaar in de micro-dataset. Dat geldt bijvoorbeeld voor steun in natura door familie/vrienden en ook voor het rechtstreeks meten van bezit. De consumptie van publieke diensten (sociale voordelen in natura) door een gezin wordt bij benadering ingeschat op basis van nationale gegevens over 'sociale overheidsuitgaven in natura'. Alleen het nationale bedrag van deze uitgaven is beschikbaar, en dus niet de verdeling van het genot van deze diensten over de kinderen (we kennen niet de mate waarin individuele huishoudens in de dataset gebruik maken van deze diensten). In diagram 1 zijn de variabelen in het rood beschikbaar op macroniveau; die in het zwart zijn helemaal niet beschikbaar.

In diagram 1 ontbreekt één belangrijk element dat invloed kan hebben op de econometrische resultaten: de moeilijkheid om, in bepaalde gevallen, zowel het inkomen als de deprivatie te meten (en eventueel nog andere verklarende variabelen). Zo is het moeilijk om in *survey*-onderzoek het inkomen uit zelfstandige activiteiten te meten, net als inkomen uit kapitaal. Het is ook niet altijd makkelijk om betrouwbare informatie over deprivatie bij kinderen te verzamelen vanwege een mogelijk gevoel van schaamte bij ouders om toe te geven dat hun kinderen essentiële items missen, of doordat hun voorkeuren zich mettertijd aanpassen: mensen die lange tijd in armoede leven kunnen hun verwachtingen temperen en bijvoorbeeld verklaren dat ze een item

dat zij zich niet langer kunnen veroorloven niet nodig hebben. Met sommige van deze problemen wordt in het empirische model rekening gehouden.

3.2 Empirische resultaten

De resultaten van Guio, Marlier, Vandenbroucke en Verbunt laten zien wat in de meeste EU-landen de drie meest krachtige voorspellers zijn voor deprivatie bij kinderen: de kosten voor huisvesting, het gezinsinkomen en het opleidingsniveau van de ouders. De resultaten tonen ook dat de impact van de variabelen op gezinsniveau sterk verschilt van land tot land. In de rijkste landen is de relatieve impact van de variabelen in verband met de noden/kosten van gezinnen het grootst. In de meest gedepriveerde landen is de impact van de middelen van een gezin over het algemeen groter. Dit betekent dat landen niet alleen verschillen wat sociaal-economische *samenstelling* betreft, maar ook wat betreft de impact van elke variabele op het risico op deprivatie bij kinderen. Een voorbeeld: het percentage gezinnen zonder werk verschilt van land tot land, maar ook de *impact* van werkloosheid op het deprivatierisico loopt uiteen. Dat is een belangrijk resultaat waarop we later nog terugkomen en dat ons zal helpen om de situatie in de drie Belgische gewesten beter te begrijpen.

De resultaten van het onderzoek laten ook zien dat, als je rekening houdt met kenmerken van gezinnen, zoals hun inkomen, ook de rijkdom op nationaal niveau een rol speelt (rijkdom gemeten door het bruto binnenlands product of BBP). Dit betekent dat in de rijkste landen kwetsbare groepen met *vergelijkbare* kenmerken beter zijn beschermd dan in de armste landen. Deze belangrijke vaststelling verdient verder onderzoek. Het wordt bevestigd als de rijkdom op gewestelijk niveau in rekening wordt gebracht, eerder dan op nationaal niveau (deze resultaten zijn niet gepubliceerd in Guio e.a., maar zijn op verzoek beschikbaar). Het gegeven dat het BBP van een land/gewest de deprivatie bij kinderen vermindert - bij een controle van het individuele inkomen van gezinnen en andere microfactoren - kan niet a priori worden verwacht. Het nationale BBP correleert blijkbaar met 'verborgen' contextuele factoren die niet uit de dataset naar voren komen, zoals het gemiddelde niveau van de bezittingen van gezinnen, onderlinge steun van gezinnen in natura, de kwaliteit en financiële toegankelijkheid van onderwijs, kinderopvang, gezondheidszorg en systemen van openbaar vervoer. Met andere woorden: het BBP geeft een benaderende indicatie van het 'niveau van sociale ontwikkeling' van gemeenschappen, en deprivatie bij kinderen correleert negatief met dat 'niveau van sociale ontwikkeling'. Dat is een ander belangrijk besluit waarop we nog terugkomen.

Wanneer het niveau van de nationale rijkdom en de verschillen in het gezinsinkomen mee in rekening worden gebracht, wordt de verklarende kracht van het nationale niveau van sociale uitgaven en hun graad van gerichtheid op de armsten beperkt, behalve wat de sociale voordelen in natura betreft. Verrassend is dat niet, omdat geldelijke transfers al vervat zijn in het concept 'gezinsinkomen' zoals dat hier wordt gehanteerd. Dit betekent niet dat geldelijke sociale uitgaven niet belangrijk zijn in de strijd tegen deprivatie. Het betekent alleen maar dat, naast sociale uitkeringen in geld, ook sociale transfers in natura belangrijk zijn in de strijd tegen deprivatie bij kinderen.

4. DEPRIVATIE BIJ KINDEREN IN DE BELGISCHE GEWESTEN: EEN VERKLARINGSMODEL

België wordt niet alleen gekenmerkt door een hoge graad en intensiteit van deprivatie bij kinderen. De groep heeft ook een bijzondere samenstelling: België en zijn drie gewesten zijn uitzonderlijk wat betreft het aandeel gedepriveerde kinderen die leven in gezinnen zonder werk. A priori kan dat relatief hoge aandeel verklaard worden door een combinatie van twee factoren: (1) *het risico op deprivatie* is voor kinderen die in gezinnen leven waar niemand werkt hoog in België en zijn gewesten, in vergelijking met andere landen; (2) *het aandeel van de kinderen die leven in gezinnen waar niemand werkt* is in vergelijking groot in België en zijn gewesten, zoals figuur 3 laat zien.

Als we België vergelijken met andere landen, dan geeft een eenvoudige bivariate analyse inderdaad aan dat (1) *het risico op deprivatie* hoog is voor kinderen in gezinnen waar niemand werkt, in vergelijking met gezinnen waar wel wordt gewerkt en die kinderen hebben, en (2) dat *het aandeel van de kinderen in gezinnen waar niemand werkt* hoog is (we komen daarop verder terug met enkele data).

Voor een evaluatie van de specifieke *gewestelijke risico's op deprivatie* die te maken hebben met kenmerken van de gezinnen waarin kinderen leven, passen we de methodologie toe die is ontwikkeld door Guio, Marlier, Vandenbroucke en Verbunt (en die in sectie 3 werd samengevat) om de gewestelijke verschillen in de deprivatie bij kinderen in België te verklaren. We vergeleken de specificaties in diverse modellen om er zeker van te zijn dat onze conclusies stevig staan. In deze bladzijden stellen we alleen het eenvoudigste model voor. (Alle andere resultaten zijn op verzoek verkrijgbaar.)

In tabel 2 tonen we de resultaten van een (negatief binomiaal) model dat een verklaring biedt voor het *aantal* deprivaties bij kinderen (van 0 tot 17) op basis van de kenmerken van het gezin waarin de kinderen leven. Dit type model helpt om te begrijpen wat de impact is van *elk afzonderlijk* kenmerk op het aantal deprivaties waaronder het kind gebukt gaat als de impact van de andere kenmerken mee in rekening wordt gebracht (dus, *ceteris paribus* wat deze andere kenmerken betreft). De impact van elk kenmerk wordt gemeten door het verschil in deprivatierisico te vergelijken bij een groep waar zich een risicofactor voordoet (bv. geen werk) en een referentiegroep (bv. waar wel wordt gewerkt).

Ons model vergelijkt de impact van de diverse verklarende variabelen, aan de ene kant in Wallonië en Brussel samen (de omvang van de Brusselse steekproef is te klein zijn voor een aparte regressie) en aan de andere kant in Vlaanderen. Voor elke entiteit geven we in de tweede kolom het coëfficiënt en gaan we in de derde kolom na of dat coëfficiënt significant verschilt van nul (met andere woorden, of de variabele een statistisch significante impact heeft op deprivatie bij kinderen). In de laatste kolom checken we of de impact van elk kenmerk verschilt van gewest tot gewest.

De resultaten bevestigen de impact van de variabelen die verbonden zijn met 'het over lange termijn beschikken over middelen' en 'noden van het gezin', zoals weergegeven in diagram 1. Meer in het bijzonder laten onze resultaten het volgende zien:

1. Het gezinsinkomen is in alle gewesten de belangrijkste determinant van deprivatie bij kinderen. Als we de coëfficiënten van de gewesten vergelijken, laten onze resultaten zien dat de impact van het gezinsinkomen significant hoger is in Vlaanderen (laatste kolom). Elke bijkomende euro biedt in Vlaanderen een betere bescherming tegen deprivatie.
2. Leven in een gezin waar (nagenoeg) niet wordt gewerkt verhoogt de deprivatie bij kinderen, ook bij controle van de inkomensvariabele. De impact verschilt niet significant in Wallonië/Brussel en in Vlaanderen. Dit risico voor kinderen die leven in gezinnen waar niet wordt gewerkt is in de drie gewesten hoog.
3. Het opleidingsniveau van de ouders beïnvloedt sterk de intensiteit van de deprivatie bij kinderen, ook wanneer andere kenmerken van het gezin mee in rekening worden gebracht. Laagopgeleide mensen lopen een groter risico op deprivatie dan zij die een hoger opleidingsniveau hebben. De negatieve impact van een lagere scholing is in Vlaanderen minder groot. Dat gewestelijke verschil valt te verklaren (een hypothese waarvoor echter verder onderzoek nodig is) door het feit dat het inkomen van mensen met een lager opleidingsniveau meer volatiel is en dat deze mensen in Wallonië en Brussel, waar de werkloosheidsgraad hoger is, een grotere kans lopen op periodes van werkloosheid. Hierdoor sparen zij minder, eroderen hun middelen sneller en zijn de vooruitzichten inzake hun toekomstige inkomen minder rooskleurig.
4. Bij eenzelfde inkomensniveau zijn er in gezinnen met een of meer leden die zelfstandig zijn minder vormen van deprivatie. Zoals hierboven al uitgelegd, kan dit deels verklaard worden door de moeilijkheid om in enquêtes zoals EU-SILC het inkomen uit zelfstandige activiteiten correct te meten, of door de uitdaging om bij zelfstandigen het onderscheid te maken tussen persoonlijke en professionele bezittingen en kosten. In Vlaanderen is de situatie van de zelfstandigen beter dan in de andere twee gewesten.
5. Leven in een eenoudergezin doet de deprivatie bij kinderen toenemen, ook als andere verschillen mee in rekening worden gebracht. In je eentje met kinderen leven vormt *op zichzelf* een risicofactor. Zoals we hierboven uitlegden, kan dat te wijten zijn aan hogere vaste kosten (huisvesting, kinderopvang enz.). Die nemen over het algemeen een groter aandeel van de middelen van een gezin weg dan in gezinnen met meer dan één volwassene. Bij eenzelfde inkomensniveau kampen eenoudergezinnen door de tijd heen ook met een grotere volatiliteit in hun inkomen (omdat ze niet kunnen terugvallen op een inkomen van een andere volwassene).
6. De variabelen die verbonden zijn met schulden of de kosten voor de huisvesting lijken in alle gewesten belangrijke voorspellers te zijn van deprivatie bij kinderen. Schuldenlasten hebben een grotere impact in Vlaanderen.
7. Wie huurt loopt een groter risico op deprivatie dan huiseigenaars.
8. Niet-EU-migranten lopen niet meer risico op deprivatie dan mensen van Belgische afkomst of EU-migranten als andere kenmerken in rekening worden gebracht.
9. Wanneer leden van een gezin chronische gezondheidsproblemen hebben, neemt het risico op deprivatie bij kinderen toe, aangezien dit een impact heeft op de kosten.

Deze resultaten laten zien dat de impact van enkele variabelen van gewest tot gewest verschilt. Het inkomen biedt in Vlaanderen meer bescherming, en de negatieve impact van een laag opleidingsniveau is groter in Wallonië en Brussel.

Tabel 2: Resultaten van het negatieve binomiale model, Belgische gewesten, 2014

	Coëfficiënt in WA/BR	Is de impact significant in WA/BR?	Coëfficiënt in VL	Is de impact significant in VL?	Is het verschil tussen WA/BR en VL significant?
Inkomen	-0.0705	ja	-0.1235	ja	ja
Gezin waar niet wordt gewerkt (referentie: wel werk)	0.3043	ja	0.2654	ja	nee
Opleiding: lager en lager secundair (referentie: hogere opleiding)	0.8051	ja	0.2932	ja	ja
Opleiding: hoger secundair (referentie: hogere opleiding)	0.6253	ja	0.07596	nee	ja
Zelfstandig (referentie: geen zelfstandig gezinslid)	-0.3592	ja	-1.4786	ja	ja
Ouder is single (ref: andere gezinnen met kinderen)	0.1592	ja	0.3716	ja	nee
Kosten huisvesting: zeer zwaar (referentie: kosten niet te zwaar)	1.2473	ja	1.3875	ja	nee
Kosten huisvesting: iets te zwaar (referentie: kosten niet te zwaar)	0.4919	ja	0.8007	ja	nee
Aantal kinderen	0.0226	nee	-0.0539	nee	nee
Niet-EU-migrant (referentie: Belg. afkomst, EU-migrant)	0.0084	nee	0.1303	nee	nee
Huurder (ref: huiseigenaars, geen huur)	0.8026	ja	0.5604	ja	nee
Zware schuldenlast (ref: geen schuldenlast)	0.3491	ja	0.9858	ja	ja
Gezondheidsproblemen (ref: geen volw. met gezondheidsproblemen in gezin)	0.3921	ja	0.1814	ja	nee

NB: In vet: coëfficiënt die licht verschilt van 0 ($p < 0.1$).

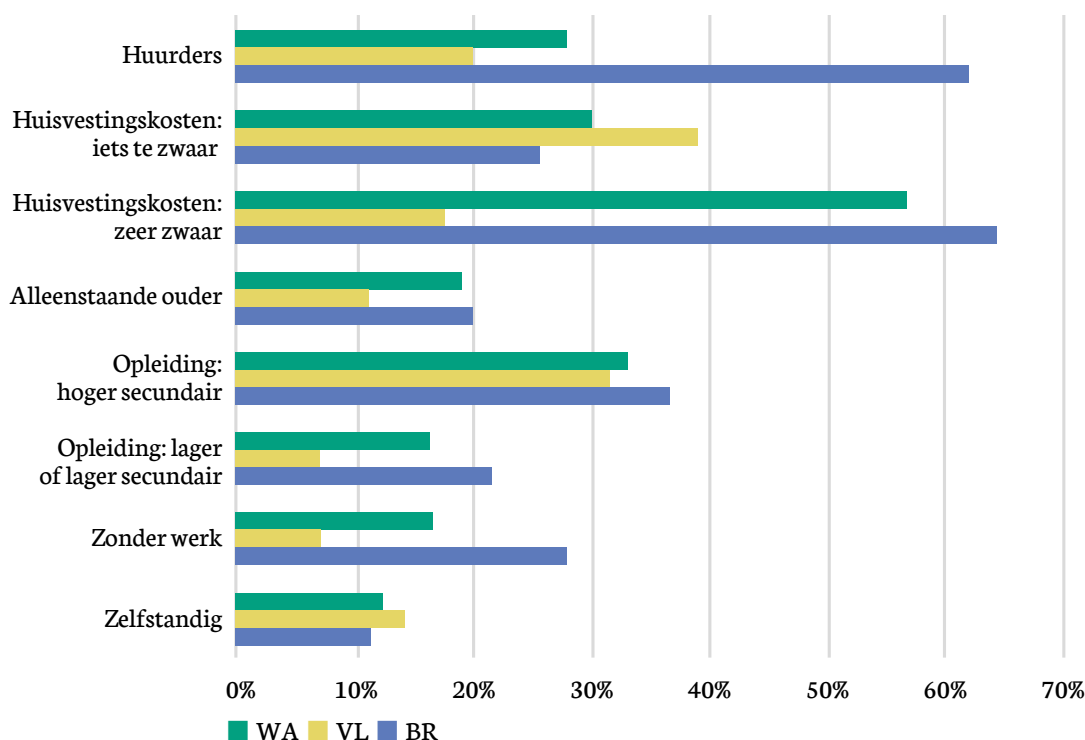
Noot: kinderen die leven in gezinnen zonder werk lopen een hoger risico op deprivatie dan kinderen die leven in gezinnen waar wel wordt gewerkt, zowel in WA/BR als in VL. De negatieve impact van gebrek aan werk is vergelijkbaar in WA/BR en VL.

Bron: EU-SILC 2014, transversale data, berekening van de auteurs.

De totale impact van alle risicofactoren op deprivatie bij kinderen per gewest hangt af van de impact van elke risicofactor én van de frequentie van de risicofactoren in elk gewest, zoals hierboven uitgelegd.

De analyse hierboven betreft de specifieke risico's op deprivatie. Figuur 5 biedt informatie over het voorkomen van deze risicofactoren in elk gewest. Hij laat zien dat in Brussel en Wallonië alle groepen die risico lopen oververtegenwoordigd zijn, in vergelijking met Vlaanderen.

Figuur 5: Aandeel van de kinderen (tussen 1 en 15 jaar) dat in elke risicogroep leeft, Belgische gewesten, 2014, in %

Bron: EU-SILC 2014, transversale data, berekening door de auteurs.

Tabel 3 vergelijkt de samenstelling van de populatie gedepriveerde kinderen in elk gewest, voor diverse niveaus wat de intensiteit van de deprivatie betreft: de samenstelling van de populatie is het resultaat van de gecombineerde impact van het aandeel van de kinderopopulatie die leeft in risicogroepen (figuur 5) en de impact van dit risico op deprivatie (zoals blijkt uit de regressieresultaten in tabel 2). Dit laat zien dat het aandeel van de kinderen dat leeft in gezinnen waar niet wordt gewerkt hoog is in de groep gedepriveerde kinderen, vooral in W/BR. Bij de kinderen die met minstens drie vormen van deprivatie te kampen hebben, leeft 54% in gezinnen waar niet wordt gewerkt. In figuur 6 vergelijken we deze figuur voor de Europese landen. Hieruit blijkt dat België (vooral dan WA/BR) uitzonderlijk is in vergelijking met andere in dit verband. In geen enkel ander land vormen kinderen die leven in gezinnen waar niet wordt gewerkt een zo groot aandeel in de groep kinderen die gedepriveerd zijn. Dit resultaat wordt belicht in onze voorgaande papers over kinderarmoede en deprivatie in België, met Julie Vinck als

coauteur (zie Guio, Vandenbroucke en Vinck, 2015; Vandenbroucke, Vinck, Guio, 2014). Deze situatie is hoofdzakelijk te wijten aan de hoge werkloosheidscijfers in de populatie van Wallonië en Brussel (zoals figuur 5 bevestigt) en aan het hoge risico op deprivatie bij kinderen die leven in gezinnen waar niet wordt gewerkt, in de drie gewesten (zoals blijkt uit de regressieresultaten in tabel 2). Wegens dat laatste is het aandeel gedepriveerde kinderen die in Vlaanderen leven in gezinnen waar niet wordt gewerkt niet te verwaarlozen (41%), ondanks de lagere werkloosheidscijfers in de populatie als geheel (figuur 5). We wijten dat hoge risico in de drie gewesten aan het feit dat de Belgische sociale minima (de laagste uitkeringen waar men recht op heeft) de begunstigen over het algemeen niet boven de armoede(risico)drempel tillen. Dat wordt in de volgende sectie besproken.

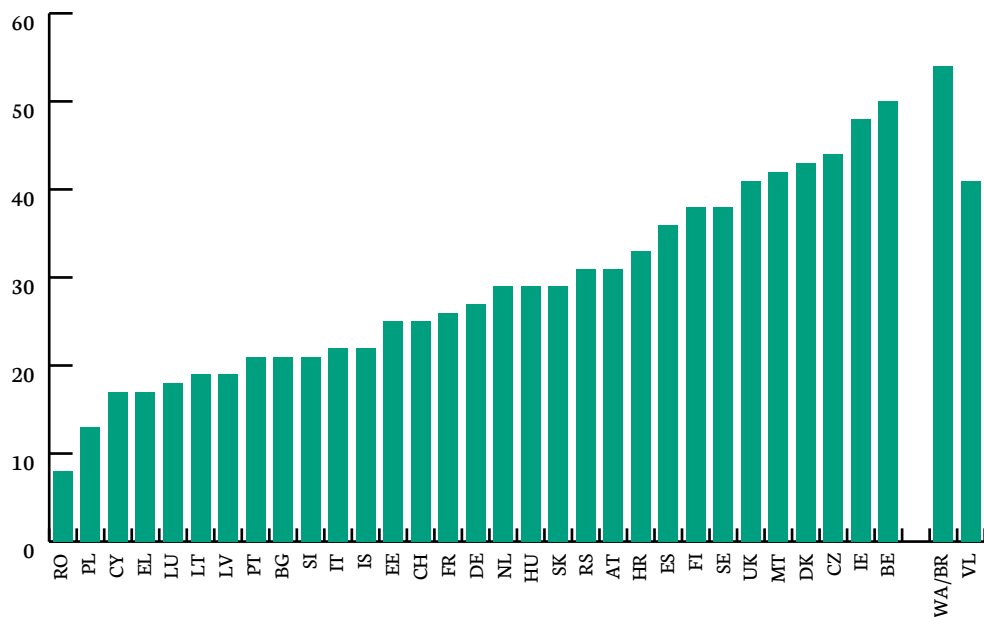
Tabel 3: Het aandeel van de kinderen die niet gedepriveerd zijn (missen minder dan drie items), van de kinderen met een standaarddeprivatie (missen minstens drie items) en van de kinderen die ernstig gedepriveerd zijn (missen minstens vijf items), die leven in specifieke risicogroepen, Belgische gewesten, 2014

Variabele	Niet gedepriveerde kinderen (< 3 items)		Standaarddeprivatie bij kinderen (3+ items)		Ernstige deprivatie bij kinderen (5+ items)	
	VL	WA/BR	VL	WA/BR	VL	WA/BR
Niet aan het werk	4%	10%	41%	54%	57%	64%
Opleiding: lager, lager sec.	5%	10%	33%	46%	32%	50%
Opleiding: hoger sec.	30%	36%	44%	38%	47%	37%
Slechte gezondheid	5%	8%	29%	30%	40%	31%
Zware schuldenlast	4%	23%	31%	31%	33%	33%
Kosten huisvesting: zeer zwaar	15%	53%	57%	82%	76%	84%
Kosten huisvesting: iets te zwaar	40%	32%	35%	17%	20%	14%
Huurder	16%	26%	70%	78%	83%	83%
Alleenstaande ouder	9%	15%	45%	36%	51%	36%
Migrant	14%	20%	39%	36%	36%	38%

Bron: EU-SILC 2014, transversale data, berekening door de auteurs.

Noot: van de kinderen die niet gedepriveerd zijn, leeft in Vlaanderen 4% in gezinnen waar niet wordt gewerkt. Dat percentage loopt op tot 57% bij kinderen die minstens vijf items missen.

Figuur 6: Het aandeel van gedepriveerde kinderen (missen minstens drie items) die leven in gezinnen waar (nagenoeg) niet wordt gewerkt, Landen opgenomen in de EU-SILC en Belgische gewesten, 2014

Bron: EU-SILC 2014, transversale data, berekening door de auteurs.

Noot: 54% van de gedepriveerde kinderen leeft in WA/BR in gezinnen waar (nagenoeg) niet wordt gewerkt.

5. OVERWEGINGEN EN AANBEVELINGEN VOOR HET BELEID

Uit de resultaten die in sectie 3 werden samengevat blijkt dat de macro-economische en de beleidscontext op twee manieren invloed hebben op deprivatie bij kinderen. Deze bredere context beïnvloedt de mate waarin enkele observeerbare risicofactoren (eigenschappen van gezinnen) leiden tot deprivatie bij de kinderen. Maar de bredere context beïnvloedt ook de mate van deprivatie in een land die we niet rechtstreeks kunnen verklaren door de observeerbare eigenschappen van de gezinnen in dat land. Zo beïnvloeden een laag inkomen, niet werken en een laag opleidingsniveau bij de ouders het risico op deprivatie op uiteenlopende manieren, afhankelijk van het land. *Ceteris paribus* lopen mensen in landen/regio's waar het nationale welvaartsniveau lager is dan ook een hoger risico op deprivatie dan mensen in rijkere landen/regio's. De omvang van de noden en de kosten waar gezinnen mee geconfronteerd worden zijn evenzeer cruciaal in het verklaren van verschillen in deprivatie binnen en tussen landen/regio's. Gezondheidskosten, huisvestingskosten (in het bijzonder voor huurders) en andere kosten die in ons model niet rechtstreeks gemeten worden, hebben een grote impact, vooral in de rijkste EU-landen. De resultaten laten ook zien dat sociale uitgaven 'in natura' (sociale diensten) het deprivatierisico verminderen.

Onze resultaten in sectie 4 geven aan dat de samenstelling van de groep gedepriveerde kinderen in België uitzonderlijk is in vergelijking met andere Europese landen en dat niet werken een belangrijke verklaring vormt voor deprivatie bij kinderen, vooral in Wallonië en Brussel, maar ook in Vlaanderen. Ondanks het lagere aandeel van de kinderen die leven in gezinnen waar niet wordt gewerkt in Vlaanderen, leeft 41% van de gedepriveerde kinderen in gezinnen waar niet wordt gewerkt. Dat komt omdat mensen die niet werken in *alle* Belgische gewesten een groot risico lopen op deprivatie. Dat de situatie in Vlaanderen beter is dan die in Wallonië en Brussel mag geen reden zijn om er zich bij neer te leggen. Uit andere gegevens, met name de indicatoren die Kind & Gezin verzamelt, blijkt dat het aandeel van materiële en niet-materiële deprivatie in gezinnen met pasgeboren kinderen gestaag toeneemt in Vlaanderen.

In sectie 2 (figuur 1) lieten we nog een ander onrustwekkend resultaat zien: de ernst van de deprivatie is in België groter dan in de buurlanden. Zoals uit tabel 3 hieronder blijkt, verschillen de buurlanden wat het algemene welvaartspeil betreft (BBP per capita en mediaan inkomen), en ook op het vlak van niet werken, sociale uitkeringen en sociale uitgaven in natura, de toereikendheid van de sociale uitkeringen en de mate waarin ze gericht zijn op de armen. Luxemburg heeft de gunstigste macro-economische omstandigheden: het welvaartspeil is er het hoogst, het aandeel gezinnen zonder werk het laagst en de uitkeringen (financieel en in natura) zijn er hoog, hoewel ze op een zeer universele manier worden verdeeld. (Slechts 62% van de sociale transfers gaat er naar mensen die onder het mediaan inkomen zitten, de armste 50% van de bevolking.) In Luxemburg is het minimuminkomen ook behoorlijk toereikend – het vertegenwoordigt 50% van het mediaan inkomen – al volstaat het niet om begunstigden boven de armoede(risico)drempel te tillen. Het minimum maandinkomen is er ook het hoogst binnen deze groep landen.

Het welvaartspeil van Nederland, Duitsland en Frankrijk is vergelijkbaar met België. Zowel Duitsland als Nederland heeft een laag aandeel van gezinnen waar niet wordt gewerkt, een gevolg van een specifiek arbeidsmarktbeleid. Het minimum maandinkomen ligt in deze landen ook lager dan in België. De gerichtheid van sociale uitkeringen op de armen is het hoogst in Nederland, waar drie kwart van alle sociale transfers gaat naar het armste 50% segment van de populatie; in Duitsland gaat het tot 66%. Onze meting van de mate waarin de Nederlandse financiële transfers gericht zijn op mensen met lage inkomens is zelfs nog een onderschatting van de mate waarin het belastings- en uitkeringsbeleid in Nederland gezinnen met kinderen ondersteunt die een laag inkomen hebben; steunmaatregelen via het belastingstelsel spelen een belangrijke rol.

Tabel 4: Macro-economische en -sociale indicatoren, België en buurlanden, 2014-2015

Land	BBP per capita (1000 KKP ³)	Mediaan equivalent inkomen (1000 KKP per kind)	Gezinnen zonder werk (% van de populatie kinderen)	Totaal sociale uitkeringen (in KKP per capita)	Sociale uitkeringen in geld (in KKP per kind)	Sociale uitkeringen in natura (in KKP per capita)	Sociale uitkeringen (gezin) in geld (% van BBP)	Oriëntatie op de armen van sociale uitkeringen, in geld (drempel 50%, populatie kinderen)	Adequaatheid minimuminkomen (% van mediaan inkomen)	Minimumloon (KKP per maand)
België	33,00	19,63	12,70	6,35	3,43	2,92	2,20	71,33	38,08	1493,89
Duitsland	34,60	18,35	5,00	7,44	3,69	3,75	3,10	66,27	54,09	1450,31
Frankrijk	29,60	18,34	10,30	6,76	3,32	3,43	2,50	71,82	38,73	1388,68
Luxemburg	74,50	24,23	4,30	9,76	5,23	4,53	3,50	62,52	49,16	1597,17
Nederland	36,00	18,17	7,10	5,36	2,12	3,24	0,90	74,08	50,07	1421,71

Noot: De gerichtheid van de sociale uitkeringen op de armen wordt gemeten aan de hand van het aandeel van de transfers dat toekomt bij mensen in de vijf laagste decielen van de inkomensverdeling vóór belastingen en uitkeringen. Koopkrachtpariteiten (KKP) zetten de bedragen die worden uitgedrukt in een nationale munteenheid om in een kunstmatige gemeenschappelijke munt die de koopkracht van diverse nationale munten gelijkstelt (omdat prijsniveaus verschillend zijn), ook voor de landen die een gemeenschappelijke munt hebben).

Bron: Eurostat en de OESO.

In vergelijking met België bewijst het Nederlandse voorbeeld dat het mogelijk is minder kinderen te hebben in gezinnen waar niet wordt gewerkt en ook dat je aan deze gezinnen een betere inkomensbescherming kunt garanderen (Vandenbroucke, 2017). Niet toevallig staat activering al jarenlang hoog op de agenda in Nederland. Activering en bijstand gebeuren in een bij uitstek gedecentraliseerd kader, waarin lokale overheden een belangrijke rol spelen. Dit model hoeft niet als zodanig te worden gekopieerd, maar Belgische beleidsmakers kunnen er wel enkele lessen uit trekken: zo is dankzij de grootschaligheid van Nederlandse steden en gemeenten de beleidskracht van lokale overheden ook groot. De jongste decennia kregen de Belgische gewesten meer en meer bevoegdheden. De decentralisering van het arbeidsmarktbeleid naar de drie gewesten (Vlaanderen, Wallonië en Brussel) in 2015 vormde daarbij een belangrijke stap. Tegelijk is een toenemend part van het Belgische sociaal beleid geruisloos gedecentraliseerd naar de lokale overheden: deze *de facto* decentralisatie is het resultaat van het groter wordende

3 Koopkrachtpariteit.

belang van de sociale bijstand in de inkomensondersteuning van mensen zonder werk (het ‘leefloon’), die wordt beheerd door onze steden en gemeenten. Jammer genoeg is er geen maatschappelijk debat over de vraag hoe we van dit nieuwe, gedecentraliseerde landschap een succes kunnen maken in de strijd tegen armoede en uitsluiting uit de arbeidsmarkt, en evenmin over de kwestie hoe de beleidskracht van steden en gemeenten versterkt kan worden en in netwerken ingebed (De Wilde e.a., 2016). Dit betekent niet dat er geen pogingen zijn geweest om het armoedebeleid van het federale en gewestelijke niveau op elkaar af te stemmen (zie bijvoorbeeld het interfederaal plan tegen kinderarmoede, 2014-2015), of dat lokale netwerking niet is gestimuleerd, ook financieel, zowel op het federale als op het Vlaamse niveau. Maar momenteel is de follow-up van deze initiatieven onduidelijk (toch voor ons).⁴

Zwakke punten in de bestuurlijke aanpak van het beleid (of toch minstens niet aangeboord potentieel) voegen zich bij een structureel probleem dat hardnekkig blijft bestaan, ondanks opeenvolgende beleidsinitiatieven om de werkgelegenheid een boost te geven. Op het moment dat we dit schrijven geven de statistieken inzake de Europese *Enquête naar de Arbeidskrachten* (EAK) aan dat er in 2017 in geen enkele EU-lidstaat een groter aandeel kinderen in gezinnen zonder werk leefde (zoals de EAK die definieert⁵) dan in België.

Tezelfdertijd laten vergelijkende simulaties van het netto-inkomen van kwetsbare types gezinnen zien dat de inkomensondersteuning voor deze gezinnen structureel ‘matig’ is in België, vergeleken met veel andere landen. Neem bijvoorbeeld een alleenstaande ouder met twee kinderen die ofwel werkloos is ofwel het minimumloon krijgt. Traditioneel voegt het Belgische systeem van belastingen en uitkeringen niet veel ‘netto-ondersteuning’ toe aan het minimuminkomen als de alleenstaande ouder aan het werk is. En de sociale bijstand en kinderbijslag zijn te laag om niet in armoede te belanden als de alleenstaande ouder zonder werk zit.⁶ Om effectief te zijn en een blijvend effect te sorteren moet het beleid de hoofdoorzaken van kinderarmoede aanpakken, zowel wat betreft de financiële bescherming van gezinnen met kinderen als wat betreft hun integratie op de arbeidsmarkt. Aan het begin van de volgende legislatuur (2019) moeten de federale, Gewest- en Gemeenschapsregeringen een masterplan opstellen inzake deprivatie bij kinderen. Dat moet gebaseerd zijn op een diepgaande, *evidence-based* en niet-dogmatische evaluatie van het gevoerde beleid.

Onze analyse belicht de cruciale uitdaging die in een dergelijk masterplan moet worden aangepakt: *hoe kunnen we zowel de vooruitzichten op werk als de levensstandaard van laaggeschoolde ouders en alleenstaande ouders en hun kinderen verbeteren?* De oplossingen bevinden zich op het kruispunt van het belastings- en uitkeringsbeleid, het beleid voor

4 We verwijzen naar de bezorgdheid die spreekt uit het senaatsrapport over kinderarmoede. De federale regering voorzag in tijdelijke subsidies voor lokale netwerken tegen kinderarmoede. Deze middelen zijn niet structureel en het is voor ons onduidelijk of ze zijn voortgezet. De Vlaamse regering transfereerde de middelen die gingen naar een bestaande ondersteuningsregeling voor lokale netwerken tegen kinderarmoede naar het Gemeentefonds. Het is voor ons onduidelijk hoe het gebruik van de middelen momenteel wordt gemonitord (Belgische Senaat, 2015-2016, p. 89).

5 De notie ‘gezinnen zonder werk’ die in EAK wordt gebruikt verschilt van de notie ‘gezinnen waar (nagenoeg) niet wordt gewerkt’, d.w.z. gezinnen met een erg lage werkintensiteit. Die gebruikten wij in onze analyse en is gebaseerd op EU-SILC.

6 Zie figuur 1 in Cantillon, Marchal en Luijckx (2017). We merken op dat deze simulaties geen rekening hielden met de impact van de federale taxshift en de hervorming van de kinderbijslag. Ze zijn gebaseerd op de MIPI-databank van 2013.

jonge kinderen, huisvesting, vorming en een activeringsbeleid. Ze vereisen structurele veranderingen in het ‘harde’ sociaaleconomische beleid van de federale en gewestelijke regeringen. De effectiviteit van deze oplossingen zal toenemen als federale, gewestelijke en lokale initiatieven worden gecoördineerd en ten dienste staan van dezelfde overkoepelende doelstellingen. Om alle kinderen te bereiken die het risico op armoede lopen en om tegemoet te komen aan de vele en veelvoudige noden van deze kinderen is er tegelijk nood aan een efficiënte netwerking tussen lokale autoriteiten en actoren in de domeinen huisvesting, kinderopvang, opvoeding, gezondheid, sport, cultuur en vrijetijd.⁷ Poneren dat netwerking belangrijk is is niet origineel, maar er zijn meer tastbare inspanningen nodig om van zo’n netwerking een structureel en blijvend kenmerk van ons beleid te maken. De lokale overheden – en daarbinnen de OCMW’s – werken op een cruciaal niveau, met impact op een hele reeks domeinen (huisvesting, mobiliteit, onderwijs...) die het leven van gezinnen, en dus ook de kinderarmoede, beïnvloeden.⁸ Tegelijk worden ze geconfronteerd met toenemende en diverse noden. Om de speerpunten van het lokale sociale beleid te kunnen blijven moeten ze over voldoende financiële en menselijke middelen beschikken. OCMW’s kunnen ook leren van elkaar; op basis van de uitwisseling van praktijkervaring kan het lokale beleid worden geëvalueerd en versterkt.

In het vervolg van deze sectie bespreken we beknopt de belangrijkste kwesties die moeten worden aangepakt op basis van onze empirische vaststellingen. We pretenderen daarbij niet exhaustief te zijn.

1. Hoe kunnen we **de vooruitzichten op werk** van alleenstaande en van laaggeschoolde ouders **verbeteren**?
 - a. Naast inspanningen op maat voor het activeren en de opleiding van alleenstaande ouders en laaggeschoolden is er ook nog ruimte voor verbetering in de belastings- en uitkeringsregelingen die invloed hebben op de arbeidsmarkt voor mensen met weinig scholing en, samenhangend daarmee, lage lonen. De federale regering heeft een taxshift doorgevoerd om zowel de loonkosten voor de werkgevers te verminderen als de inkomstenbelasting op het arbeidsinkomen. De impact van de taxshift is voorwerp van debat, vooral omdat de belastingvermindering voor de middeninkomens een significant effect heeft op de begroting; daarvoor zijn er geen compensaties. Toch geven microsimulaties aan dat er een positieve impact is op de deelname van laagverdieners aan de arbeidsmarkt. Tegelijk signaleren deze simulaties dat een (toekomstige) volledige budgettaire compensatie van de taxshift – afhankelijk van de manier waarop die wordt geïmplementeerd – de koopkracht van gezinnen met een laag inkomen kan aantasten, met name wanneer ze niet werken of gepensioneerd zijn.⁹ De uitdaging

⁷ De mobilisatie tegen armoede hoeft vanzelfsprekend niet beperkt te blijven tot wat overheden en actoren uit de publieke of gesubsidieerde sectoren kunnen doen. Zo kunnen ook werkgevers een rol spelen. Werkgevers, zowel binnen als buiten de sociale economie, kunnen werknemers die armoede-ervaring hebben of in inkomensarmoede leven, binnen het eigen hr-beleid ondersteunen. De eigen hr-processen en het ondersteuningsbeleid kunnen worden aangevuld met armoedebestrijdende maatregelen. Kennis van de sociale kaart kan gerichte doorverwijzing mogelijk maken waar de problematiek de eigen mogelijkheden overstijgt. Dit draagt ook bij tot een meer duurzame tewerkstelling van kwetsbare werknemers.

⁸ Deze vaststelling wordt mooi geïllustreerd door de aanbevelingen die het Réseau Wallon de Lutte contre la Pauvreté formuleerde naar aanleiding van de recente gemeenteraadsverkiezingen.

⁹ Capéau e.a. (2018).

bestaat er dan ook niet alleen in om dergelijke regressieve effecten tegen te gaan bij het dichten van de budgettaire kloof, maar ook om de regelingen voor belastingen, bijdragen en uitkeringen die focussen op laaggeschoolden te versterken. Het doel moet zijn om de loonkosten voor deze mensen verder te verminderen en hun netto-arbeidsinkomen te verhogen, zonder de koopkracht van werkloze gezinnen aan te tasten.

- b. De reguliere privémarkt biedt meer kansen dan we in België benutten, maar het politieke motto dat *iedereen* maar “naar de markt” moet, is naïef. We moeten meer investeren in jobs in de sociale economie (tewerkstelling met ondersteuning, buurtdiensten, enz.).¹⁰ Een belangrijke vraag is dan ook of de gewestelijke budgetten voor initiatieven in de sociale economie de hoogte in kunnen gaan. (Het activeren van mensen met een leefloon, met mechanismen die voortbouwen op de zogenaamde ‘Artikels 60-61’, sinds 2015 een gewestelijke bevoegdheid, blijft in dit kader ook zeer belangrijk.)
- c. De universele toegankelijkheid en betaalbaarheid van kinderopvang zijn cruciaal om bij alleenstaande ouders de werkgelegenheidsgraad omhoog te krijgen. Bijkomende investeringen in kinderopvang en een voldoende flexibele regelgeving moeten ervoor zorgen dat lange wachtlijsten zo veel als mogelijk worden ingeperkt. (Verderop volgen er nog wat meer overwegingen over kinderopvang.)

2. Hoe kunnen we **de levensstandaard** van arme gezinnen met kinderen verbeteren?

- a. De levensstandaard van gezinnen met kinderen hangt enerzijds af van hun perspectieven op de arbeidsmarkt en wat ze kunnen verdienen wanneer ze aan het werk zijn (zie hierboven), en anderzijds van de toereikendheid van inkomensvervangende uitkeringen als ze niet aan het werk zijn. Voor mensen zonder job is het belangrijk dat inkomensvervangende uitkeringen geregeld worden aangepast. Dit geldt zowel voor sociale bijstandsuitkeringen (leefloon) als voor de minimumuitkeringen in geval van werkloosheid en invaliditeit. Recent werd sterk de nadruk gelegd op het risico van *moral hazard* wat de verzekering tegen werkloosheid betreft, wat heeft geleid tot een sluitende aanpak van de activering, maar ook tot maatregelen inzake de toegang tot en de evolutie van uitkeringen. De bezorgdheid om *moral hazard* mag andere bekommernissen niet in de weg staan, zoals een afdoende bescherming tegen armoede.
- b. Behalve van het arbeidsinkomen en/of inkomensvervangende uitkeringen hangt de levensstandaard van gezinnen met kinderen ook af van de kinderbijslag en van de kosten voor huisvesting, energie en water, kinderopvang en onderwijs, sport, vrijetijd en cultuur. Werken - zelfs voltijds werken - is niet altijd voldoende voor ouders om deprivatie bij hun kinderen te voorkomen. Dat hangt af van hun aantal gewerkte uren, hun loonniveau en het aantal mensen ten laste in het gezin. Dit geldt met name voor alleenstaande ouders. De analyses en initiatieven van de Koning Boudewijnstichting leggen de nadruk op de rol van de energiekosten, maar geven ook aan dat vooral de toename van de kosten voor huisvesting de

¹⁰ Dit onderstreept ook de Belgische Senaat (2015-2016), p. 60.

jongste jaren de gezinsbudgetten onder druk heeft gezet.¹¹

- c. De gewesten hebben de stelsels voor de kinderbijslag hervormd. De nieuwe systemen worden gekenmerkt door een universeel forfait, dat wordt aangevuld met sociale supplementen gericht op kwetsbare gezinnen. Inzake armoede lijkt de impact van de hervormingen neutraal in Wallonië en positief in Vlaanderen (als ook de bijkomende investering in school- en studietoelagen in rekening wordt gebracht).¹² Het nieuwe systeem kan worden gezien als een stap voorwaarts naar een doelgericht universalisme en het vermindert ook de financiële werkloosheidsval, met name in Vlaanderen (waar bijkomende dynamische en positieve effecten worden verwacht na de implementatie van de hervorming, ook vanwege administratieve verbeteringen waardoor meer mensen er een beroep op zullen doen). Het totale bedrag dat naar arme gezinnen zal gaan is cruciaal voor de langetermijnimpact op kinderarmoede. De vraag waarmee de nieuwe gewestelijke regeringen in 2019 zullen worden geconfronteerd, is dan ook welke bijkomende gerichte maatregelen in de nieuwe legislatuur genomen kunnen worden inzake kinderbijslag en/of school- en studietoelagen, om zo de financiële ondersteuning voor arme gezinnen te verhogen.
- d. De rol van het huisvestingsbeleid en openbare diensten is cruciaal. We bespreken dit hieronder.

3. Welke initiatieven moeten worden genomen om de dringende noden inzake **huisvesting** aan te pakken, zowel om laagverdieners-huurders op de privémarkt te ondersteunen als om te voorzien in meer sociale woningen?

Er is nood aan substantiële ondersteuning van de kwetsbare huurders, en deze nood groeit.¹³ Daarom zijn zowel initiatieven op de private huurmarkt als op de sociale huurmarkt noodzakelijk. Wat de private huurmarkt betreft, verwijzen we naar de aanbevelingen hieromtrent die de Senaat formuleerde in zijn rapport over kinderarmoede. Dat geeft aan dat “het aanbod van de dienstverlening van de sociale verhuurkantoren (SVK) gebiedsdekkend moet zijn”, zodat iedereen er een beroep op kan doen. Vanuit de overheid kunnen instrumenten ontwikkeld worden om private verhuurders aan te zetten om hun woningen aan SVK's ter beschikking te stellen. Naast een uitbreiding van het aanbod zijn ook investeringen nodig om een kwaliteitsvolle begeleiding van de SVK-huurders te blijven garanderen. Daarnaast geeft het senaatsrapport ook aan dat de “huurpremies/subsidies moeten (...) versterkt worden voor de gezinnen in de grootste woningnood, en onder strikte voorwaarden. In het bijzonder kan hier onmiddellijk gedacht worden aan alleenstaande ouders die het hoogste armoederisico dragen, of een bedrag extra per kind.” (Senaatsrapport, p. 130). Een belangrijk aandachtspunt bij de verdere uitwerking van het systeem van huursubsidies/premies is dat iedere rechthebbende er ook effectief een beroep op doet, m.a.w. dat de non-take-up aangepakt wordt door het wegwerken van allerlei

11 Koning Boudewijnstichting (2017).

12 Zie Guio, Vinck en Van Lancker (2017) voor een evaluatie van de impact in Wallonië, en Van Lancker, Vinck en Cantillon (2016) en Decoster en Van Heukelom (2017) voor een evaluatie in Vlaanderen.

13 Dewilde en Pannecoucke (2018) tonen aan dat de samenhang tussen inkomensarmoede en deprivatie inzake huisvesting in Vlaanderen en België groter is dan in andere landen, en dat die samenhang in Vlaanderen ook toeneemt.

drempels.

Naast een ondersteuningsbeleid op de private huurmarkt is er tevens nood aan een substantiële uitbreiding van het aanbod van sociale huurwoningen. Een voldoende groot sociaal woonaanbod vormt immers een structurele buffer tegen armoede, en waarborgt de realisatie van de verschillende elementen van het recht op wonen, zoals kwaliteit, betaalbaarheid en woonzekerheid.

4. Hoe kunnen **openbare diensten en sociale voorzieningen** kinderen in armoede beter beschermen tegen de negatieve en potentieel langdurige impact van deprivatie in de kindertijd?

Sociale voorzieningen en openbare diensten hebben een essentiële rol om zowel preventief als curatief te werken aan de mechanismen die de gelijkheid van kansen en resultaten kunnen verbeteren. Dat kan door de vaardigheden van elk kind/elke jongere te helpen ontwikkelen en door hun ouders te ondersteunen in hun rol als opvoeders. Dit betekent dat er vooral over moeten worden gewaakt dat:

- a. De diensten voor de **opvang van jonge kinderen** kwaliteitsvol en toegankelijk zijn (wat betreft plaats, geografische dekkingsgraad, vooral in achtergestelde wijken, soepele uurroosters en kosten) voor alle sociale groepen, of de ouders nu al dan niet actief en werkend zijn. De zorg moet uitgaan naar het welzijn van het kind. De cijfers over het gebruik van kinderopvang tonen dat er een ondervertegenwoordiging is van kansarme kinderen en van migrantenkinderen. Het is belangrijk dat er wordt gewerkt aan de financiële en andere hinderpalen die de toegang bemoeilijken (cultureel, taal, administratief, organisatorisch enz.).¹⁴

Voorrangregels voor de toegang van kansarme bevolkingsgroepen zijn belangrijk, en ze bestaan ook in Vlaanderen. Aan Franstalige kant maken ze deel uit van het project dat de sector van de kinderopvang moet hervormen. Maar het Senaatsrapport over kinderarmoede merkt terecht op dat de impact van zulke voorrangregels beperkt zal blijven zolang er wachtlijsten bestaan.

Toegankelijkheid en betaalbaarheid zijn belangrijk in het *Europese Raamwerk voor Kwaliteit van Opvang en Onderwijs voor Jonge Kinderen (OOJK)*.¹⁵ Dit Europese Raamwerk onderstreept het belang van diensten die de participatie bevorderen, de sociale inclusie versterken en diversiteit omarmen. Om de voordelen van OOJK te maximaliseren is samenwerking nodig met lokale organisaties en gemeenschappen. Het Europese Raamwerk houdt in dat het personeel wordt opgeleid om ouders en families te helpen OOJK-diensten op hun juiste waarde te schatten en hen ervan te verzekeren dat hun geloofsovertuigingen en cultuur worden gerespecteerd.

14 Zie hierover Pavolini E. en Van Lancker W. (2018), Schepers e.a. (2017), ONE (2013) en het onderzoek dat de Koning Boudewijnstichting in 2013 heeft gefinancierd over de verwachtingen van ouders die in armoede leven tegenover de kinderopvang (Crépin en Neuberg, 2013). Zie ook het Senaatsrapport over kinderarmoede.

15 Het European Quality Framework for ECEC; zie http://ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf

Ook de overgang van kinderopvang naar kleuteronderwijs verdient bijzondere aandacht. De betrokkenheid van ouders in dit proces is van cruciaal belang voor de ontwikkelingskansen van kinderen en het welzijn van ouders en kinderen. Vooral voor kwetsbare gezinnen is het erkend worden als ouder met individuele bezorgdheden, vragen en verwachtingen essentieel. Preventieve gezinsondersteuning, kinderopvang en kleuteronderwijs kunnen, met name op buurtgerichte basis, samenwerken ter ondersteuning van ouders om de verschillende transities (thuis – kinderopvang – kleuteronderwijs) goed te laten verlopen.

- b. De diensten die te maken hebben met **cultuur, sport en vrijetijd** kunnen voor iedereen toegankelijk worden gemaakt door de culturele en financiële hinderpalen weg te werken die deze toegankelijkheid belemmeren.
- c. **Gezondheidsdiensten** kunnen de meest kwetsbare kinderen bijstaan om hun gezondheid te beschermen voor de schadelijke effecten van armoede. Dit betekent dat er gezondheidsdiensten beschikbaar zijn (kwalitatief en kwantitatief) voor alle groepen, ook de meest kwetsbare mensen. Ook hier is het probleem van de betaalbaarheid cruciaal.¹⁶

5. Wat verwachten we van het **onderwijs** en hoe kunnen scholen echt ‘brede scholen’ worden en ontwikkelingskansen bieden aan alle kinderen en jongeren, door hun openheid en hun verankering in de lokale gemeenschap?

Iedereen is het erover eens dat scholen cruciaal zijn, zowel voor het breken van vicieuze armoedecirkels (anders uitgedrukt: voor opwaartse sociale mobiliteit) als bij het aanpakken van onmiddellijke problemen van deprivatie bij kinderen.

Het armoederisico ligt veel hoger bij kinderen van wie de moeder de school zonder diploma heeft verlaten dan bij andere kinderen. Met het oog op de preventie van armoede is het dan ook onze eerste prioriteit om de ongekwalificeerde uitstroom uit het secundair onderwijs te beperken. Sociale ongelijkheid heeft ingrijpende gevolgen op de prestaties van kinderen in ons onderwijssysteem en gaat opwaartse mobiliteit tegen, zoals opeenvolgende resultaten van het PISA-onderzoek jammer genoeg aantonen. In dit beknopte bestek kunnen we niet dieper ingaan op deze cruciale uitdaging, die tal van pedagogische en organisatorische vragen opwerpt.¹⁷

Onze focus in wat hier nog volgt ligt op de rol die scholen kunnen spelen in het op korte termijn aanpakken van deprivatie bij kinderen en in het ondersteunen van een basisoniveau van welzijn voor alle kinderen.¹⁸ De Vlaamse Gemeenschap en de Federatie Wallonië-Brussel verschillen wat betreft de interactie tussen hun beleidsdomeinen onderwijs, gezondheid en welzijn en de rol die scholen hierin

16 De data van de EU-SILC-enquête laten zien dat er inderdaad een sterke sociale gradiënt is wat de toegang tot gezondheidszorg betreft, met bij de laagste verdieneren een belangrijk aandeel van personen die gezondheidszorgen moeten uitstellen wegens de kosten; https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unmet_health_care_needs_statistics

17 Zie bijvoorbeeld Guio en Baye (2016); De Witte en Hindriks (2018) en nog tal van publicaties. Zie voor een recent overzicht van tendensen in het Vlaamse onderwijs Franck en Nicaise (2018).

18 Guio en Baye (2016) stelt een samenhangende set van beleidsmaatregelen voor om te voorzien in een “basiswelzijnssokkel voor alle kinderen”, onafhankelijk van hun achtergrond of afkomst.

spelen. Een eenvormige set van beleidsaanbevelingen over de rol van scholen is daarom niet wenselijk. Maar een algemene voorwaarde voor scholen om succesvol te zijn bij het aanpakken van deprivatie bij kinderen – een realiteit met veel facetten – is dat het ‘brede scholen’ worden, die zijn ingebed in en worden ondersteund door lokale partnerschappen en netwerken. Tot op heden heeft de beweging richting ‘brede scholen’ bij de Vlaamse Gemeenschap meer aantrekkingskracht dan bij de Federatie Wallonië-Brussel. Alhoewel eenvormige oplossingen niet mogelijk zijn, denken we dat de volgende problemen in scholen moeten worden aangepakt. We hebben hier niet de ambitie volledig te zijn:

- a. **Deprivatie op het vlak van voeding.** Het is van cruciaal belang dat kinderen elke dag kunnen genieten van een volwaardige en gezonde maaltijd. We kennen wel degelijk alle problemen die rijzen bij de idee dat scholen al hun kinderen een gratis gezonde maaltijd zouden moeten aanbieden, en toch mag dat idee ook niet te snel aan de kant worden geschoven. Het verdient minstens een ernstig debat. In Zweden, Finland, Estland en de Tsjechische Republiek krijgen alle kinderen in het schoolplichtonderwijs een gratis maaltijd, wat ook het inkomensniveau van hun ouders is. Het is boeiend na te gaan hoe Finland het belang van zo’n beleid rechtvaardigt: “Finland voorziet elke dag in gratis schoolmaaltijden voor alle leerlingen, van het prebasisonderwijs tot en met het hoger secundair. Dat bepaalt de wetgeving al sinds 1948. Gratis schoolmaaltijden worden in Finland beschouwd als een investering in de toekomst; doel is het onderhouden en verbeteren van de gezondheid, het welzijn en het leren van kinderen. De schoolmaaltijd wordt gebruikt als een pedagogisch instrument om tafelmanieren, voedingscultuur en gezonde eetgewoontes aan te leren, en ook om de consumptie van groenten, fruit en bessen, volkorenbrood en melk (mager en met een laag vetgehalte) te bevorderen.”¹⁹ Ook in België zien experimenten het licht. Zo bieden aan Franstalige kant 78 kleuterscholen met een kansarme populatie (*écoles à enseignement différencié*) sinds het begin van het schooljaar 2018-2019 gratis maaltijden aan, in het zog van een projectoproep van de Federatie Wallonië-Brussel. Het valt te hopen dat dit project veralgemeend wordt tot alle niveaus en scholen, omdat de gerichtheid op uitsluitend kleuters niet volstaat.
- b. **Deprivatie wat schoolondersteuning betreft.** De ideale school is een school die niet uitgaat van het idee dat ouders of externe organisaties noodzakelijk zijn voor schoolondersteuning. Zij is in staat om, dankzij een goede voorbereiding van de leerkrachten, voor elk kind gelijke slaagkansen te creëren, onafhankelijk van de culturele achtergrond en de leefomstandigheden van gezinnen. De opleiding van leraren kan daartoe bijdragen. Het is zaak de noodzakelijke competenties te ontwikkelen om (vanaf de kleuterschool) kwalitatieve ondersteuning aan te bieden aan kinderen uit een kansarm milieu: diversiteit positief benaderen, de ongelijkheid in taalbeheersing verminderen, het belang van leren duidelijk maken en een vertrouwensrelatie onderhouden met ouders die minder vertrouwd zijn met de instelling ‘school’. In de huidige situatie zijn de families niet op dezelfde manier gewapend om tegemoet te kunnen komen aan de eisen die worden gesteld inzake schoolondersteuning thuis. Gezinnen beschikken niet alleen niet over dezelfde vaardigheden om hun kinderen op te

¹⁹ http://www.edu.fi/yleistavista_koulutus/hyvinvointi_koulussa/kouluruokailu/kouluruokailun_historiaa

volgen, maar de privatisering van de schoolondersteuning is ook een bijkomend facet van de sociaal-economische dualisering in het onderwijs. Die verdiept de kloof tussen degenen die kunnen investeren in bijkomende schoolondersteuning en zij die daarvoor de middelen niet hebben. Het is dan ook essentieel de publieke schoolondersteuning te versterken en erover te waken dat ze voldoende omvang heeft, en kwaliteitsvol en gratis is.

- c. **Deprivatie wat schoolmateriaal en schooluitstapjes betreft.** Er moet over worden gewaakt dat het schoolmateriaal dat noodzakelijk is om basiscompetenties te verwerven gratis is in het basisonderwijs en dat het op secundair niveau qua kosten beperkt blijft.

Dit vraagstuk doet zich in alle richtingen voor, maar is vooral belangrijk in de technische en beroepsrichtingen, waar de kosten voor schoolmateriaal aanzienlijk zijn. Ook hoge kosten voor schoolreizen doen vragen rijzen en vergen een reflectie over de pedagogische draagwijdte van deze initiatieven en de mogelijk uitsluitende rol die ze door hun hoge kosten spelen voor een aantal leerlingen. In Vlaanderen is het probleem van de uitgaven voor activiteiten die buiten de kern van het eigenlijke schoolcurriculum liggen aangepakt door de zogenaamde ‘maximumfactuur’ (MAF) in het basisonderwijs. Er lopen ook lokale experimenten voor het beperken van kosten die ouders in secundaire scholen moeten betalen.²⁰ Deze experimenten moeten worden uitgebreid tot een Gemeenschapsbrede aanpak. Aan Franstalige kant heeft het *Pacte pour un enseignement d'excellence* onder meer als doelstelling om de kosten geleidelijk aan te verminderen. Het versterken van het gratis onderwijs wordt progressief aangepakt: eerst in het kleuteronderwijs, vervolgens in het lager onderwijs en in het secundair onderwijs. Ook het soort kosten speelt een rol: eerst de zogenaamde ‘onderwijskosten’ en de ‘onthaalkosten’. Het is uiteraard van belang dat deze intentie ook concreet wordt gemaakt.

- d. **Culturele deprivatie.** Op de schoolsite zelf moeten buitenschoolse activiteiten van hoge kwaliteit worden aangeboden. Het zich artistiek, cultureel of sportief kunnen ontwikkelen tijdens de buitenschoolse opvang vult in het ideale geval de sokkel van competenties aan die tijdens de verplichte schooltijd aan bod komt en creëert een grotere gelijkheid tussen leerlingen. Het is in deze optiek dat het concept ‘brede school’ bijzonder belangrijk is, door met andere lokale actoren te werken aan een bredere leer- en leefomgeving rond de school.

6. Een belangrijke troef in de Vlaamse Gemeenschap zijn de **Huizen van het Kind**. Een Huis van het Kind verbindt actoren en sectoren die zich inzetten voor preventieve gezinsondersteuning. Het Huis van het Kind kan dan ook een belangrijke rol spelen in het voorkomen en bekampen van kinderarmoede, en in het verbeteren van de werking van sociale voorzieningen.²¹ De verdere ontwikkeling van deze Huizen van het Kind is

20 We refereren hier aan het beleid dat het provinciale scholennetwerk van Antwerpen ontwikkelt.

21 Een voorbeeld is de KOALA-werking, een lokaal samenwerkingsverband voor aanstaande gezinnen en gezinnen met kinderen tot drie jaar. KOALA staat voor ‘Kinder- en OuderActiviteiten voor Lokale Armoedebestrijding’ en omvat minstens een aanbod van groepsgerichte kinder- en ouderactiviteiten in combinatie met een ‘plussubsidie’. Sinds maart 2018 zijn 18 KOALA's aan de slag in de Vlaamse Gemeenschap, waardoor er in totaal meer dan 500 extra plaatsen ‘kinderopvang met plussubsidie’ zijn.

erg belangrijk met het oog op het bereiken van de doelstellingen die in deze sectie aan bod komen. In de Federatie Wallonië-Brussel zette ONE (*Office de la Naissance et de l'Enfance*) een mobiliserend plan op: *Précarité, périnatalité et enfance, 2015-2018*. Daar maakt ook de oprichting van *Maisons de l'Enfance* deel van uit, als plaatsen van overleg en van de integratie van projecten die zich richten op kinderen. Die projecten hebben bijzondere aandacht voor de meest kansarme kinderen en bekommeren zich om de meest kwetsbare kinderen, in het kader van de samenwerking tussen de wereld van het onderwijs en die van de gezondheid op school. Het is essentieel dat deze onderdelen van het plan concreet vorm krijgen.

7. Het feit dat mensen geen beroep doen op de beschikbare sociale diensten en uitkeringen blijft een uitdaging, zoals ook de participatie van arme ouders aan de schoolervaringen van hun kinderen dat is. Lokale overheden moeten in staat zijn een beleid van *outreaching* te voeren naar arme gezinnen met kinderen, en moet hun problemen op een geïntegreerde manier aanpakken, in samenwerking met de Huizen van het Kind, de lokale onderwijsgemeenschap, de sector van de kinderopvang en sociale diensten in het algemeen (zie ook het voorbeeld van de brugfiguren die in een aantal Vlaamse buurten actief zijn en die bruggen bouwen tussen gezinnen en scholen). *Reaching out* is arbeidsintensief en lokale overheden die zo'n beleid opzetten hebben ondersteuning nodig. Gewestregeringen moeten overwegen of ze geen subsidiemechanismen kunnen ontwikkelen voor lokale overheden die investeren in *reaching out* naar kansarme gezinnen met kinderen, waardoor ze de efficiëntie van de geleverde diensten zullen verhogen. Een dergelijk subsidiemechanisme kan de hoeksteen worden van een 'alliantie tegen kinderarmoede' tussen lokale overheden en de gewesten en gemeenschappen. Zo'n alliantie moet uitgaan van een gedeelde visie op doelstellingen en instrumenten.

België heeft het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind, kortweg Kinderrechtenverdrag, geratificeerd. Daardoor heeft ons land een duidelijke publieke verantwoordelijkheid voor de bescherming van de rechten van kinderen. Dit zou een motivatie moeten zijn om een gecoördineerd masterplan op te zetten waar alle beleidsniveaus bij betrokken zijn, te beginnen vanaf de volgende legislatuur.

Deprivatie bij kinderen zal pas verminderen als het een topprioriteit wordt voor alle leden van de regeringen op alle niveaus. Daarom moet de implementatie van zo'n masterplan tegen kinderdeprivatie de verantwoordelijkheid worden van de eerste ministers/minister-presidenten op elk beleidsniveau. Wallonië sloeg in de huidige legislatuur al die richting in met twee opeenvolgende anti-armoedeplannen (die focusten op armoede in de hele bevolking, niet alleen op kinderarmoede), onder de verantwoordelijkheid van de minister-president.²² De budgetten en hervormingen die in deze plannen aan de orde zijn moeten echter verder worden versterkt om te komen tot een meer ambitieuze aanpak van het probleem van armoede/deprivatie in Wallonië. Hetzelfde geldt voor het eerste Nationaal Kinderarmoedebestrijdingsplan (2014-2015)²³ en de federale en gewestelijke plannen tegen armoede die tot dusver zijn ontwikkeld.²⁴

22 <http://cohesion sociale.wallonie.be/actions/lutte-contre-la-pauvrete%C3%A9>

23 http://www.mi-is.be/sites/default/files/documents/plan_national_lutte_pauvrete_infantile_0.pdf

24 Federaal plan tegen armoede (http://www.miiis.be/sites/default/files/documents/plan_federal_de_lutte_contre_la_pauvrete_2016-2019_0.pdf), Vlaams Actieplan Armoedebestrijding (<https://armoede.vlaanderen.be/?q=vlaams-actieplan>)

Pas als er wordt gewerkt aan ambitieuze masterplannen tegen kinderarmoede, die alle beleidsdomeinen omvatten en waarin voldoende middelen worden geïnvesteerd, kunnen we succes verwachten in de strijd tegen armoede.

REFERENTIES:

- Baye, A. (2015). Inégalités entre élèves et inégalités structurelles en Fédération-Wallonie-Bruxelles. L'apport de l'enquête PISA. In *Eduquer 2015/ 5* (n°114) p.10-12.
- Belgian Senate (2015-2016), Report on Child Poverty (Belgische Senaat, Informatieverslag betreffende de noodzakelijke samenwerking tussen de federale overheid, de Gemeenschappen en de Gewesten inzake de gezamenlijke aanpak van de strijd tegen kinderarmoede in ons land; Sénat Belge, Rapport d'information concernant la nécessaire collaboration entre l'autorité fédérale, les Communautés et les Régions en vue de développer une approche commune dans la lutte contre la pauvreté infantile dans notre pays, Zitting 2015-2016/Session 2015-2016, doc. 6-162/3
- Cantillon, B., Marchal, S. and Luigjes, Chr. (2017), Decent Incomes for the Poor: Which Role for Europe?, *Journal of Common Market Studies*, 2017 Volume 55. Number 2. pp. 240-256; DOI: 10.1111/jcms.12486.
- Capéau, B., Decoster, A., Maes, S., and Vanheukelom, T. (2018), *Betaalt de taxshift zichzelf terug?*, Leuvense Economische Standpunten, 2018/168.
- Crépin, F. and Neuberg, F. (2013). Vécu et attentes des parents défavorisés - belges ou d'origine étrangère - à l'égard des services, structures et initiatives pour la petite enfance. La parole donnée aux parents en situation de précarité. Recherche financée par la Fondation Roi Baudouin.
- Decoster, A. and Vanheukelom, T. (2017), Impactberekening van de Vlaamse kinderbijslaghervorming op het armoederisico, KU Leuven, januari 2017.
- De Wilde, M. Cantillon, B. De Bie, M., Vandenbroucke, F. (2016), *40 jaar OCMW en bijstand*, Leuven; Acco.
- De Witte, Kr. en Hindriks, J. (eds) (2018), *De (her)vormende school*, Itinera, 2018
- Guio, A.-C., & Baye, A. (2016). La pauvreté infantile et juvénile en Fédération Wallonie-Bruxelles. Rapport rédigé pour le Parlement de la Fédération Wallonie-Bruxelles.
- Guio, A.-C., Gordon, D., Marlier, E., Najera, H. and Pomati, M. (2017), 'Towards an EU measure of child deprivation', *Child indicators research*, <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9491-6>.
- Guio A-C, Marlier E., Vandenbroucke F., Verbunt P. (forthcoming). Micro- and macro-drivers of child deprivation in 31 European countries.
- Guio A-C, Vandenbroucke F. and Vinck J. (2015), Child poverty in Belgium, in Lahaye W., Pannecoucke, Vranken I. and Van Rossem R. (eds.), *Belgian yearbook on poverty in Belgium 2014*, Sociale InZichten, ACCO, Leuven/The Hague.
- Guio A-C, Vinck J. and Van Lancker W. (2017), The new system of family allowances in Wallonia: impact on poverty and distributive effects, see https://www.researchgate.net/publication/316828914_THE_NEW_SYSTEM_OF_FAMILY_ALLOWANCES_IN_WALLONIA_IMPACT_ON_POVERTY_AND_DISTRIBUTIVE_EFFECTS
- Dewilde, C. & Pannecoucke, I. (2018), De 'nieuwe sociale kwestie 2.0': hoe wonen armer maakt, in: Coene J., Raeymaeckers P., Hubeau B., Goedemé T., Remmen R. & van Haarlem A. (eds.), *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2018*, ACCO.

- Franck E. & Nicaise I., Iets gelijker maar helaas niet beter, in: Coene J., Raeymaeckers P., Hubeau B., Goedemé T., Remmen R. & van Haarlem A. (eds.), *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2018*, ACCO.
- Koning Boudewijnstichting (2017), *Barometer Energiearmoede (2009-2015)*, 2017 (3de editie).
- Monseur, C., & Baye, A. (2015). Les inégalités scolaires d'origine sociale et ethno-culturelle : une possible amplification ? Quels apports des données PISA pour l'analyse des inégalités scolaires ? Paris : Conseil national d'évaluation du système scolaire.
- Monseur, C., & Lafontaine, D. (2013). Structure des systèmes éducatifs et équité : un éclairage international. In M. Crahay (Ed.). *L'école peut-elle être juste et efficace ?* (2e éd. revue avec collaborateurs et augmentée, pp. 145-173). Bruxelles : De Boeck.
- ONE (2013), Les parcours des enfants âgés d'un an dans les champs d'action de la santé, du soutien à la parentalité et de l'accueil. SA Dedicated Research.
- Pavolini E. and Van Lancker W. (2018), The Matthew effect in childcare use: a matter of policies or preferences?, *Journal of European Public Policy* 25(6):878-893
- Schepers W., Nicaise I., Pacolet J., Buffel V., Segaert S., Vanormelingen J., De Coninck A., De Wispelaere F., Op de Beeck L. (2017), Progress in the implementation of the EU Recommendation on Investing in children, European Social Policy Network (ESPN) Country Profile.
- Unia (2018), *L'enseignement en Belgique reste inégalitaire selon l'origine sociale ou ethnique des élèves*, Brussel: Unia.
- Vandenbroucke F., Vinck J., Guio A-C. Hoog tijd om aan de alarmbel te trekken. *Sampol: Samenleving en politiek*, 2014, n°. 10 (December), pp. 4-11.
- Vandenbroucke, F. (2017), *België en Nederland: kleine welvaartsstaten in Europa*, Vierendertigste Pacificatielezing, Breda, 11 November 2017, DOI: 10.13140/RG.2.2.14550.34888
- Van Lancker, W., Vinck J., & Cantillon B. (2016), *De armoede- en verdelingsimpact van de nieuwe Vlaamse kinderbijslag: een analyse van het akkoord van de Vlaamse Regering van 28 mei 2016*, CSB.

BIJLAGE 1: LIJST MET DE AFKORTINGEN VAN LANDENNAMEN

BE	België	NL	Nederland
BG	Bulgarije	AT	Oostenrijk
CZ	Tsjechische Republiek	PL	Polen
DK	Denemarken	PT	Portugal
DE	Duitsland	RO	Roemenië
EE	Estland	SI	Slovenië
IE	Ierland	SK	Slovakije
EL	Griekenland	FI	Finland
ES	Spanje	SE	Zweden
FR	Frankrijk	UK	Verenigd Koninkrijk
HR	Kroatië		
IT	Italië		
CY	Cyprus	Andere (niet-EU) EU-SILC-landen	
LV	Letland	IS	IJsland
LT	Litouwen	RS	Servië
LU	Luxemburg	CH	Zwitserland
HU	Hongarije		
MT	Malta		

www.kbs-frb.be

Koning Boudewijnstichting,
stichting van openbaar nut
Brederodestraat 21, 1000 Brussel
info@kbs-frb.be 02-500 45 55
Giften vanaf 40 euro op onze rekening
IBAN: BE10 0000 0000 0404
BIC: BPOTBEB1 geven aanleiding tot
een belastingvermindering van 45 %
op het werkelijk gestorte bedrag.

Koning Boudewijnstichting **Samen werken aan een betere samenleving**

De Koning Boudewijnstichting heeft als opdracht bij te dragen tot een betere samenleving.

De Stichting is in België en Europa een actor van verandering en innovatie in dienst van het algemeen belang en van de maatschappelijke cohesie. Ze zet zich in om een maximale impact te realiseren door de competenties van organisaties en personen te versterken. Ze stimuleert doeltreffende filantropie bij personen en ondernemingen.

Integriteit, transparantie, pluralisme, onafhankelijkheid, respect voor diversiteit en bevorderen van solidariteit zijn haar belangrijkste waarden.

Haar actiedomeinen momenteel zijn armoede en sociale rechtvaardigheid, filantropie, gezondheid, maatschappelijk engagement, ontwikkeling van talenten, democratie, Europese integratie, erfgoed en ontwikkelingssamenwerking.

De Koning Boudewijnstichting werd opgericht in 1976, toen Koning Boudewijn 25 jaar koning was.

Dank aan de Nationale Loterij en aan alle schenkers voor hun gewaardeerde steun.

www.kbs-frb.be

Abonneer u op onze e-news www.goededoelen.be

Volg ons op

PUB N° 3616

**Armoede en deprivatie bij Belgische kinderen
Een vergelijking van de risicofactoren
in de drie gewesten en de buurlanden**